МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА НАУКОВА
БІБЛІОТЕКА ім. В.Г. КОРОЛЕНКА

КОРОЛЕНКІВСЬКІ ЧИТАННЯ 2007

Матеріали науково-практичної
конференції ХДНБ
8 жовтня 2007 р.

Харків 2007

УДК 027.021 (477)
ББК 78.34 (4Укр)
К 68

Короленківські читання: Матеріали наук.-практ. конф. / Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г. Короленка; Уклад. Л.М. Багрянцева. – Х., 2007. – 88 с.

Збірник містить повідомлення регіональної науково-практичної конференції "Короленківські читання 2007", присвячені 10-річчю ії започаткування. В них висвітлюється роль ХДНБ ім. В.Г. Короленка та її окремних відділів у культурно-просвітницькому житті Харкова.

Видання розраховане на бібліотекарів, викладачів, аспірантів та студентів вузів і училищ культури, усіх, кого цікавить історія та сучасний стан книгозбірень України.

Укладач Людмила Михайлівна Багрянцева

Л.М. Багрянцева

РОЛЬ "КОРОЛЕНКІВСЬКИХ ЧИТАНЬ" У ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК РЕГІОНУ (До 10-річчя регіональної науково-практичної конференції)

Щоб відповідати постійно зростаючим запитам сучасного інформаційного суспільства, бібліотеки повинні підвищувати свій науковий рівень. Значну допомогу в цьому їм надають наукові та науково-практичні конференції.

У Харківській державній науковій бібліотеці ім. В.Г. Короленка в 1991–1996 роках проводилися конференції за результатами науково-дослідницької роботи. Але життя підказало, що рамки конференції необхідно розширювати: конференція має бути регіональною і розглядатися на ній повинні питання не тільки науково-дослідної роботи, а в цілому наукової роботи бібліотек м. Харкова. Так у 1998 р. виникли "Короленківські читання" – регіональна науково-практична конференція, яка щорічно проводиться в ХДНБ ім. В.Г. Короленка вже 10 років поспіль. Це термін, який дає право підвести підсумки і оприлюднити результати "читань".

За минулі роки на конференціях заслухано 132 доповіді та повідомлення, з якими виступали як працівники Бібліотеки, так і представники інших закладів. Матеріали кожної конференції висвітлювалися у збірниках.

Слід зазначити, що найактивнішим учасником "Короленківських читань" завжди була Н.М. Березюк, бібліограф Центральної наукової бібліотеки ХНУ ім. В.Н. Каразіна. У своїх виступах вона доводила до відома присутніх про окремі напрямки науково-дослідної роботи ЦНБ, ділилася своїми відкриттями та знахідками. Надзвичайно цікавими у Ніни Михайлівни були такі повідомлення: "К.І. Рубинський і Харківська громадська бібліотека (маловідомі сторінки історії)", "Бібліотекарі Імператорського Харківського університету: історія в обличчях". Завдяки ентузіазму та подвижництву Н.М. Березюк була підготовлена монографія "Библиотека Харьковского национального университета ім. В.Н. Каразина за 200 лет (1805–2005)", що вийшла друком у 2006 році. Тож не дивно, що діяльність такої незвичайної людини привернула увагу науковців: на чергових "Короленківських читаннях" з повідомленням "Бібліотекознавець Ніна Михайлівна Березюк" виступила В.Г. Мохонько,

заступник директора ЦНБ ХНУУ ім. В.Н. Каразіна. Не менш цікавими були повідомлення про людей, котрі все своє життя присвятили бібліотечній справі. Так з бібліографічною спадщиною Тетяни Григорівни Шерстюк, колишнього працівника ХДНБ ім. В.Г. Короленка учасників однієї з конференцій ознайомила Т.Б. Бахмат, зав. відділом Міської спеціалізованої музично-театральної бібліотеки ім. К.С. Станіславського. Про Ірину Сергіївну Гончарову та її роль як заступника директора ХДНБ ім. В.Г. Короленка у створенні відділу патентів розповіла зав. відділом технічної літератури цієї бібліотеки.

В "Короленківських читаннях" брали і беруть участь численні представники установ та закладів м. Харкова. Серед них В.В. Сєдих, О.М. Хропач, Т.П. Самійленко – доценти, кандидати педа-гогічних наук ХДАК, О.П. Щербініна, Ю.П. Петрухно, Л. І. Федічкіна – ст. викладачі цієї ж академії. Всі вони виступали з доповідями про видатних українців, чиї імена так чи інакше пов'язані з бібліотечним життям м. Харкова, зокрема про М. Грушевського, І. Корнєйчика, Д.І. Багалія.

Окремі напрямки діяльності Державного архіву Харківської області були висвітлені на конференції у виступах головних спеціалістів Облдержархіву О.С. Гнезділо й Т. В. Іванської, присвячених 125-річчю установи.

З підвищеним інтересом і увагою заслухали учасники та гості конференції повідомлення М.П. Морозової, керівника музею історії Харківської обласної гімназії-інтернату для сліпих дітей ім. В.Г. Короленка та Л.В. Ольховської, в.о. директора Полтавського літературно-меморіального музею В.Г. Короленка.

Слід зазначити, що ХДНБ підтримує творчі стосунки з цим музеєм, надсилає до нього матеріали, пов'язані з ім'ям відомого письменника.

Активна участь в роботі конференцій науковців суттєво підвищує її науково-теоретичне значення, тоді як високого практичного значення їй надають повідомлення бібліотечних фахівців, зокрема О.О. Кондратенко, зав. відділом Кримської республіканської універсальної наукової бібліотеки, Т.О. Процкіх, зав. бібліотекою Національного університету внутрішніх справ, Л.П. Семененко, директора НТБ НТУ "ХПІ" (колишнього директора бібліотеки ХДАК), В.Д. Ракитянської, директора ХДНБ, засл. працівника культури України.

Протягом десяти років на "Короленківських читаннях" заслухано 60 повідомлень за результатами науково-дослідної роботи. Частина їх була присвячена історії ХДНБ та інших бібліотек регіону. Так, наприклад, на конференцію 2006 року, до 120-річчя ХДНБ, фахівці підготували 9 таких повідомлень.

Тематика конференції 2007 року спрямована на розкриття ролі бібліотек у житті регіонів, отже, буде доречним згадати про ті дослідження, які бібліотеки Харкова проводили спільно з ХДНБ або за її допомогою. Так відділ організації науково-дослідної роботи ХДНБ ім. В.Г. Короленка (далі – ВОНДР) разом з НТБ НТЦ "ХПІ" провів дослідження, результати якого викладено у повідомленні О.В. Тригуб і М.О. Круглової "Студентки НТІ "ХПІ" – читачі ХДНБ ім. В.Г. Короленка".

Цікавою і змістовною була інформація фахівців НУВС Т.О. Процьких і Ю.Н. Мороз про вивчення інформаційного середовища вузівської бібліотеки для задоволення запитів сучасного користування. У розробці програмно-методичних матеріалів цього дослідження брали участь працівники ВОНДР ХДНБ ім. В.Г. Короленка. Більш детально науково-дослідну роботу бібліотеки розкрито у повідомленнях Л.М. Багрянцевої "Загальнодержавні та регіональні дослідження в ХДНБ ім. В.Г. Короленка" та "Науково-дослідна робота ХДНБ ім. В.Г. Короленка в роки незалежності України" (до 30-річчя відділу організації науково-дослідної роботи).

Надзвичайно корисними гості конференції визнали матеріали з досвіду роботи ХДНБ, зокрема повідомлення Т.М. Грищук "До питання про організацію єдиного українсько-російського алфавітного каталогу", Г.П. Головіної та Т.М. Грищук "Ретрокаталогізація фондів ХДНБ", В.В. Мірошнікової "З практики створення авторитетного файла заголовків колективного автора в ХДНБ ім. В.Г. Короленка (На базі АІБС ІРБІС)", Н.І. Полянської, О.М. Дмитрієвої "Харківський регіональний інформаційний центр: нові можливості бібліотечного краєзнавства".

Аналіз тематики повідомлень на "Короленківських читаннях" показав, що більшість їх була присвячена ХДНБ. В них висвітлювалося минуле бібліотеки, її сьогодення, прогнозувалося майбутнє, обговорювалися питання щодо формування фондів, їх складу та використання. Знайшли відбиття різноманітні аспекти обслуговування користувачів. Окрім того, значна кількість повідомлень була присвячена історії бібліотек та архівів регіону, питанням оптимізації діяльності бібліотек, їх

автоматизації та комп'ютеризації, системі каталогів, нарешті, видатним діячам бібліотечної справи.

На конференціях розглядалися також питання бібліотечної освіти, бібліографічної та краєзнавчої діяльності, методичної роботи, питання, пов'язані з фінансуванням бібліотек, упровадженням стандартів тощо, аналізувалися творчі зв'язки ХДНБ з ХДАК, архівами та з Харківською Єпархією.

Отже, на думку фахівців, проведення щорічної регіональної науково-практичної конференції "Короленківські читання" є важливим науковим заходом, тоді як видання матеріалів конференції надає можливість широкій бібліотечній громадськості ознайомитися з результатами наукової роботи бібліотек Харкова, впроваджувати кращий досвід у свою діяльність.

Н.П. Борисенко

РЕКЛАМА В СУЧАСНІЙ БІБЛІОТЕЦІ: ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ КОНКУРСУ «РЕКЛАМНО-ІМІДЖЕВА ПРОДУКЦІЯ ХДНБ ім. В.Г. КОРОЛЕНКА»

Реклама органічно увійшла в життя бібліотек, стала невід'ємною частиною їх професійної діяльності, спрямованій на формування власного іміджу.

Харківська державна наукова бібліотека ім. В.Г. Короленка (далі ХДНБ ім. В.Г. Короленка) використовує різні форми і технологічні засоби рекламування своєї діяльності. Найбільш поширеним є рекламне інформування, зокрема внутрішня реклама, реклама в ЗМІ, міжособове спілкування, мультимедійна реклама. Активно використовуються традиційні форми наочної реклами. Серед них найбільш поширеними є книжкові виставки. Впровадження сучасних комп'ютерних технологій дало можливість створити нову форму виставкового експонування – віртуальну виставку. Слід зазначити, що ХДНБ ім. В.Г. Короленка однією з перших на Україні почала організовувати віртуальні виставки, тобто електронні публікації з гіперпосиланнями веб-сторінок, які надають бібліографічну, змістовну, ілюстративну інформацію про документи.

Найбільш поширеною у бібліотеках є друкована реклама. Різноманітні буклети, постери, пам'ятки, закладки розкривають історію і сучасний стан бібліотеки, а також популяризують її послуги. Так, у ХДНБ ім. В.Г. Короленка було підготовлено пам'ятку читачеві з загальною інформацією про бібліотеку, яку одержує кожен користувач, що вперше завітав до книгозбірні. Працівники відділів ознайомлюють зі своєю діяльністю та послугами, готуючи різні види рекламної продукції. На жаль, не маючи сучасної видавничої бази, важко зробити якісний продукт, але творча активність, професійність працівників бібліотеки, використання комп'ютерних технологій дають свої результати.

Важливим напрямком рекламної діяльності є ознайомлення користувачів з новими можливостями отримання інформації за допомогою автоматизованих інформаційних систем пошуку, а саме: реклама електронного каталогу, електронних баз даних, регіонального інформаційного центру, фонду електронних документів. Одним з таких рекламних заходів є підготовка стенду «Електронні ресурси ХДНБ ім. В.Г. Короленка». Застосовуючи рекламну тактику привернення уваги, матеріал у ньому подається стисло, інформативно, з визначенням місцезнаходження електронних ресурсів бібліотеки.

Формуванню іміджу бібліотеки сприяє проведення екскурсій. З січня по вересень 2007 р. у ХДНБ було проведено 90 екскурсій, під час яких відвідувачі ознайомилися зі структурою бібліотеки, складом її фонду, довідковим апаратом та сучасним технологіями.

Певну рекламну функцію виконують масові заходи. Тепла, відверта розповідь про людей, майстрів різних сфер, яких саме книга спонукала на добрі вчинки, формує позитивне уявлення про бібліотеку. Бібліотека постійно співпрацює із ЗМІ, до яких за перше півріччя 2007 р. підготувала 56 повідомлень. З них для радіо – 16, телебачення – 26, в пресу – 15. У цьому році було підготовлено фільм «ХДНБ – бібліотека всеукраїнського значення», демонстрація якого сприяє формуванню позитивного образу закладу в місцевому співтоваристві. Також на імідж бібліотеки впливає і її сайт, який дає уявлення про стиль роботи, послуги та ресурси ХДНБ.

ХДНБ ім. В.Г. Короленка значну увагу приділяє питанням методичного забезпечення рекламної діяльності. Так для стимулювання творчої активності персоналу бібліотеки за ініціативою науково-методичного відділу було проведено конкурс «Рекламно-іміджева продукція ХДНБ ім. В.Г. Короленка», приурочений до Всеукраїнського

дня бібліотек. Головною метою конкурсу була оптимізація рекламно-іміджевої діяльності бібліотеки як компоненту маркетингової комунікації, основними завданнями – формування позитивного іміджу закладу, розробка та впровадження найкращих рекламних продуктів, підвищення професійної майстерності працівників бібліотеки у підготовці рекламних заходів. Організаційним забезпеченням проведення конкурсу опікувалися завідувачі відділами бібліотеки та оргкомітет, до складу якого входили Валентина Дмитрівна Ракитянська (голова оргкомітету), Валентина Валентинівна Мірошнікова (заст. голови), Надія Петрівна Борисенко (секретар оргкомітету), а також Наталія Миколаївна Кучерява, Надія Константинівнв Фірсова, Олена Іванівна Танько, Вікторія Владиславівна Істоміна та Людмила Михайлівна Багрянцева. Методичне забезпечення здійснював науково-методичний відділ, який розробив Положення про конкурс (див. Додаток 1), консультував конкурсантів по різним питанням, організував у читальному залі бібліотекознавства книжкову виставку "Рекламно-іміджева діяльність бібліотек", що висвітлювала досвід українських та зарубіжних бібліотек тощо. Конкурс відобразив основні види реклами: наочна, друкована та мультимедійна. Всі вони були представлені в номінаціях. У кожній з цих номінацій присуджувалися дипломи I, II та III ступеню. До них додавалися грошова премія відповідно 150, 100 та 50 грн. Роботи оцінювалися за такими критеріями: практична цінність, оригінальність авторської ідеї, стиль викладання матеріалу, технологічна доступність рішення. Працівники, які брали участь у конкурсі, діяли відповідно до методики підготовки рекламних продуктів.

Конкурсанти урахували той факт, що реклама повинна бути орієнтована на типові потреби користувачів. Вони умовно поділили потенційний споживчий ринок бібліотечних послуг на три частини. До першої належать ті, кому не потрібні бібліотечні послуги; друга частина споживачів – ті, хто інколи користується бібліотекою, остання частина – користувачі, яким зараз потрібна допомога бібліотечних спеціалістів. Звичайно, рекламні та інформаційні дії відносно кожної групи різні.

Для першої групи необхідно вести послідовну рекламну компанію, переконуючи, що спілкування може принести їм конкретну допомогу.

Другу групу необхідно переконати, що їм будуть повністю і своєчасно надані послуги.

Останню групу треба інформувати про конкретнні послуги та порядок їх надання.

Визначившись із споживачами рекламної продукції, конкурсанти приступали до підготовки рекламного проекту. Перш за все необхідно було розробити дизайн, підготувати макет, здійснити вибір художніх засобів. Учасники конкурсу активно використовували комп'ютерні програми.

Майже всі обслуговуючі відділи брали участь у конкурсі. Вони підготували і представили на розгляд оргкомітету 28 робіт.

У номінації «Наочна реклама» було представлено три роботи. Диплом першого ступеню присуджено музейній експозиції « З історії писемності та друку (по колекціям ХДНБ ім. В.Г. Короленка)». Автор – зав. відділом рідкісних видань і рукописів Ігор Якович Лосієвський. В основу музейної експозиції покладено наукове уявлення про книгу як джерело і носій інформації та предмет матеріальної культури. Дипломи другого і третього ступеню, за рішенням більшості членів оргкомітету, у цій номінації не присуджувалися.

Лідером за кількістю представлених конкурсних робіт стала номінація «Друкована реклама». В ній розглядалися 14 робіт – буклети, путівники, закладки, плакати та інша друкована продукція. Диплом першого ступеню присуджено за інформаційно-рекламний буклет «Харківська державна наукова бібліотека ім. В.Г. Короленка» головному бібліотекарю відділу організації науково-дослідної роботи Наталії Іванівні Капустіній. У буклеті надано загальну інформацію про ХДНБ та розкрито її значення як інформаційного, науково-просвітницького, науково-методичного та дослідницького центра. Експертна комісія відзначила діловий стиль та повноту викладання матеріалу.

Диплом другого ступеню одержали дві роботи. Перша – це пам'ятка читачеві «Читальний зал бібліотекознавства». Автори цієї роботи – співпрацівники науково-методичного відділу: провідний бібліотекар Анжела Василівна Підгайна, головні бібліотекарі Надія Петрівна Борисенко та Людмила Володимирівна Глазунова. Вони використовували методи, які підвищують ефект сприйняття друкованої реклами: текст поділений на декілька невеликих частин та супроводжується ілюстраціями, ключові абзаци виділені іншим кольором. Пам'ятка змістовна, подана інформація буде корисна читачам читального залу бібліотекознавства.

Друга робота – «Путівник відділу технічної літератури», який підготували завідувачка відділу технічної літератури Віра Григорівна Прохорова та завідувачка сектором Лілія Миколаївна Якубова. На титульній сторінці путівника подається інформація про місце знаходження, режим роботи, розрахунковий рахунок бібліотеки. Це свідчить про те, що відділ працює над залученням спонсорів. Далі подано загальну інформацію про фонд та пошукову систему, електронні ресурси. Звичайно, основна інформація для користувачів – це перелік послуг, що надаються у відділі. У роботі вдало використано колір та шрифти, автори привертають увагу користувачів до найбільш значущої інформації.

Дипломом третього ступеню було відзначено путівник відділу україники, укладений завідуючою відділом Надією Іванівною Полянською та головним бібліотекарем Оленою Миколаївною Дмитрієвою. Оцінювальна комісія відмітила виключну наповненість матеріалу, в якому подано напрямки роботи відділу, фонд, послуги, пошуковий апарат, електронні бази даних, науково-бібліографічна діяльність, робота краєзнавчих клубів.

Не можна обійти увагою інші роботи, які розглядалися у межах цієї номінації і були також цікавими на думку більшості членів журі. Серед них, зокрема, матеріали, які підготували працівники відділу обслуговування читачів. Так головний бібліотекар Тетяна Валентинівна Гончарова та бібліотекар Юлія Селиванова розробили плакат «ХДНБ ім. В.Г. Короленка». Це великоформатне видання, де рекламні ідеї втілюються художніми засобами, а зміст відіграє допоміжну роль. Такий плакат можна розмістити у фойє вищих навчальних закладів, наукових установах та інших приміщеннях.

Автори плаката у співпраці з завідувачкою підсобного фонду Людмилою Миколаївною Никоноровою підготували книжкову закладку «Підсобний фонд загального читального залу». Підсобний фонд – це мобільна, оперативна частина фонду бібліотеки. Враховуючи те, що не всі користувачі про це знають, автори закладки намагалися у доступній формі, стисло подати інформацію про цей фонд, довідковий апарат тощо. На жаль, недоліком роботи є вибір шрифтів. Оскільки недостатньо використовувалися заголовочні шрифти, головна інформація губилася у безперервному тексті.

Іншу цікаву роботу представив інформаційно-бібліографічний відділ. Це листівка-закладка, що інформує про правову базу даних «Ліга. Закон». Автори – завідуюча сектором Наталія Іванівна Медведєва та

бібліотекар Світлана Едуардівна Фукс – подали текст у доступному стилі, який добре сприймався цільовою аудиторією.

У номінації «Мультимедійна реклама» було представлено 10 робіт. Серед них віртуальні виставки, слайд-шоу, електронні презентації тощо.

Диплом першого ступеню у цій номінації одержала віртуальна виставка «Винахідники Харкова – читачі бібліотеки ХДНБ ім. В.Г. Короленка», розроблена співробітниками відділу технічної літератури: зав. сектором Вікторією Олександрівною Кривошей та методистом Інною Василівною Ігнатовою. Вона приурочена до дня винахідника та раціоналізатора. Мета виставки – підтримка українських винахідників, дослідників та науковців шляхом підвищення авторитету людей творчої праці, розвиток контактів винахідників і споживачів науково-технічних розробок за допомогою Інтернет, пошук нових партнерів та надання можливостей для впровадження інновацій, створення і розвитку бізнесу. Виставка продемонструвала унікальні винаходи, перспективні інноваційні розробки та високі технології, які вже застосовуються або можуть знайти застосування у різних галузях народного господарства. Диплом першого ступеню у номінації «Мультимедійна реклама» одержала зав. сектором відділу літератури іноземними мовами Тетяна Миколаївна Бурчина за презентацію німецького читального залу. З нею можна ознайомитися на сайті ХДНБ ім. В.Г. Короленка, де розташована сторінка німецького читального залу.

Презентація – це перспективний маркетинговий інструмент, один з ефективних засобів надання інформації користувачам. Розробляючи презентацію, автор керувався наступною методикою її підготовки: розробка концепції (визначення основних завдань та цільової аудиторії), структурування та основне текстове наповнення, комп'ютерний графічний дизайн, використання ілюстрацій, звукова оранжировка презентації.

Основні позитиви презентації німецького читального залу – це динаміка, насиченість дією та висока інформативність за рахунок поєднання тексту, графіки і звуку.

Диплом другого ступіню у цій номінації одержала головний бібліотекар Олена Миколаївна Дмитрієва за презентацію Регіонального інформаційного центру «Харківщина».

Наукові дослідження свідчать, що люди засвоюють 20% аудіальної інформації, 30% – візуальної і 50% – аудіально-візуальної.

Презентація – це сучасний, ефективний засіб привернення уваги до бібліотеки, її діяльності, інформаційних ресурсів і продуктів, заходів. Таку форму реклами можна застосовувати перед початком різних заходів (семінарів, конференцій та ін.), у вигляді заставок на комп'ютерах, що стоять у читальних залах відділів бібліотеки. Крім того, за домовленістю з іншими бібліотеками, можна здійснювати обмін такими презентаціями.

Представлені на конкурс роботи експонувалися на спеціальній виставці, організованій у читальному залі бібліотекознавства. Підсумки конкурсу було оприлюднено на урочистих зборах колективу ХДНБ ім. В.Г.Короленка, приурочених до Всеукраїнського дня бібліотек. Переможці були нагороджені дипломами першого, другого, третього ступеню та грошовими винагородами. Всі учасники конкурсу одержали подяки.

На цей час бібліотечна реклама орієнтована на окрему особу, кожного громадянина як свого потенційного користувача. У різносторонній діяльності бібліотек реклама відіграє важливу роль. Проведення подібного конкурсу у бібліотеці активізувало рекламну діяльність, творчий потенціал працівників, а втілення в життя конкурсних робіт сприятиме формуванню позитивного іміджу ХДНБ ім. В.Г. Короленка.

Б. П. Бочаров
М.Ю. Воєводіна
Л. П. Семененко

РОЛЬ БІБЛІОТЕК ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ В ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

Сучасний розвиток дистанційної освіти вимагає створення єдиної багатопрофільної інформаційної системи навчальних закладів, яка стане складовою частиною освітнього середовища. Така система повинна мати центральну електронну бібліотеку, де викладачі ВНЗ, організатори освіти, студенти, учні шкіл зможуть одержувати необхідну їм інформацію.

Дистанційна освіта значно розширює можливості одержання інформації, але ця можливість може залишитися гіпотетичною, якщо «хтось» (тьютор) чи «щось» (запропонована тьютором і розроблена

програмістом система) не вкажуть, де знаходяться джерела інформації і як, у яких ситуаціях і якими з них необхідно скористатися. А оскільки у цьому випадку мова йде не про епізодичне, а про широке і систематичне використання дистанційних технологій, це питання стає дуже актуальним і одночасно досить складним. Для рішення цієї проблеми природно скористатися досвідом бібліотек ВНЗ, адже систематизація й організація пошуку інформації є їх основними завданнями. Бібліотеки вищих навчальних закладів можуть надати допомогу у створенні і розвитку електронних бібліотек.

В електронній бібліотеці повинні зберігатися ресурси, що можуть бути використані в процесі дистанційного навчання. До них належать такі:

- словники, тезауруси з досліджуваних предметних галузей, у тому числі багатомовні;
- бази даних повнотекстових публікацій;
- електронні версії періодичних видань;
- електронні атласи (наприклад, на основі предметно орієнтованих БД, що використовують картографічну інформацію з геоінформаційних систем);
- бібліографічні БД;
- архіви телепрограм і фільмів (за умов дотримання авторських і майнових прав на показ);
- архіви музичних творів і звуків;
- каталог посилань на електронні ресурси з досліджуваних предметних галузей;
- архіви системи підготовки й обміну науковими документами з елементами віддаленої спільної роботи;

При розробці концепції інтеграції електронних бібліотек і дистанційної освіти необхідно врахувати вплив таких факторів:

- Автоматизована бібліотечна інформаційна система – це лише крок на шляху до створення повноцінної електронної бібліотеки – спочатку локальної, а потім і розподіленої. Прикладом такої системи є внутрікорпоративна система обліку видачі видань і машинних носіїв, що успішно застосовується протягом декількох останніх років.
- Досвід створення баз даних періодики (газети і журнали), першоджерелами яких є паперові носії, показує, що для успішного

завершення проекту завантаження масиву варто ретельно проектувати і реалізовувати технології роботи з електронною формою документів створювати технології роботи із самими паперовими носіями. Все це необхідно враховувати і під час підготовки електронних підручників для дистанційної освіти.

- Книги з бібліотечних фондів вимагають організації спеціальних технологічних ділянок введення даних. Потрібно мати спеціальні пристрої для сканування тексту і зображень (особливо це стосується повнокольорових і рідкісних видань, для яких потрібно вводити не тільки текст, але і зберігати в електронному сховищі факсимільні зображення). На таких ділянках має працювати добре підготовлений персонал.
- Введення відео- і аудіоданих технічно можливе вже давно (відеокопії фільмів, знятих на плівку, давно вже не новина, однак якість запису не дозволяє здійснити архівацію в електронній бібліотеці, принаймі, за розумні кошти). Існує проблема в системах пошуку й аудита архівів фільмів і аудіофондів. Якщо робота з текстовим представленням може бути в значній мірі автоматизована за рахунок застосування алгоритмів пошуку за змістом, то технології автоматизованої рубрикації і каталогізації звуку та зображень поки не стали масовими.
- Електронні бібліотеки створюються і споконвічно мають створюватися як розподілена й інтернаціональна система. Розробка концепції і створення перших діючих регіональних електронних бібліотек з врахуванням їх наступної тісної взаємодії між собою і з навчальними закладами, які використовує дистанційна освіта, дозволила б у межах спільних проектів ефективніше використовувати фінансування і швидше досягти потрібних результатів.

Для підтримки дистанційної освіти електронні бібліотеки повинні виконувати наступні функції:

- навчання роботі з ЕБ;
- каталогізація і систематизація інформаційних ресурсів;
- надання читачам персонального віртуального простору;
- довідково-інформаційне забезпечення;
- надання розвинутих засобів пошуку;
- статистична звітність.

Важливим моментом є використання можливостей, наданих мережевими технологіями для асинхронної і синхронної передачі змісту досліджуваного предмета. Синхронна передача, якщо говорити точніше, більше відноситься до змісту подій, що відбуваються під час користування читача (глядача) бібліотекою. Це технології потокового відео й аудіо. Тут доречно згадати віртуальні інтерв'ю, трансляцію Інтернет-радіостанцій і WebTV (передачу відеосигналу від джерела в реальному часі). У користувача виникає відчуття причетності до події, що відбувається. Для самостійного вивчання, наприклад, етнографії, можна спостерігати сцени реального життя через відеокамери, розміщені на численних сайтах.

На противагу синхронної, асинхронна передача – це, образно кажучи, завжди передача «консервів», тобто зміст уже якимось чином отриманий з першоджерела, переведений в один із форматів збереження і зареєстрований у фондах електронної бібліотеки.

У практиці роботи навчальних установ, що використовують такі форми навчання, як CBT (computer based training) чи дистанційне навчання (distance learning), уже застосовуються електронні бібліотеки, що містять великі масиви необхідних навчальних матеріалів досить значного обсягу.

Одночасно персонал електронної бібліотеки зайнятий такими видами діяльності:

- пошук, придбання та захист авторських і майнових прав на першоджерела;
- облік, зберігання, класифікація і верифікація першоджерел;
- конверсія даних першоджерел у формати, прийняті в якості стандартних у системі електронних бібліотек;
- облік, збереження, класифікація і верифікація конвертованих даних, підтримка відповідності першоджерелам;
- створення, володіння, використання пошукових систем;
- надання абоненту послуг в області пошуку, агрегування і доставки даних із системи електронних бібліотек.

Напевно, цей список має бути продовженим, у ньому можуть з'явитися інші види діяльності, зумовлені розвитком технологій і законодавства. Зазначимо лише те, що сервіси, надані персоналом електронних бібліотек, винесені з навчального процесу конкретного навчального закладу, а значить можуть існувати як досить автономні

частини співтовариства електронних бібліотек і навчальних установ дистанційної освіти, залишаючись при цьому дуже важливою її (освіти) частиною.

В останні роки кількість текстової інформації в електронному вигляді зросла настільки, що виникає загроза її знецінення у зв'язку з труднощами пошуку необхідної інформації серед безлічі доступних текстів. На сьогодні більш поширеними стають повнотекстові бази даних. Великі освітні центри організовують в Інтернеті бази наукових статей, авторефератів для студентів і співробітників. Різні організації та установи надають доступ до ресурсів електронних бібліотек, оргкомітети конференцій публікують тисячі повних текстів доповідей і т.п.

Природним було б розглядати повнотекстові бази даних, що створюються бібліотекою, як частину електронного фонду бібліотеки, який є складовою загального фонду бібліотеки з усіма притаманними йому характеристиками. У загальнодоступних бібліотеках такий масив текстів документів виникає, зазвичай, як результат сканування текстів для виконання приватних замовлень користувачів. Зі зростанням обсягів накопиченої інформації виникає завдання пошуку за змістом чи то контекстом та експертного статистичного аналізу даних з метою надати користувачу можливість правильно зорієнтуватися в середовищі значних масивів електронних фондів, а експерту – можливість виділяти підкласи текстів за обраною тематикою.

В якості підсумку сформулюємо основні вимоги до організації пошуку інформації в електронній бібліотеці. Завдання пошуку інформації виникає у студента, як правило, вже після первинного ознайомлення з навчальним матеріалом і має наступні особливості:

- пошук ведеться за текстами із предметних галузей з добре сталою термінологією (навчальні і методичні посібники);
- студента перш за все цікавлять визначення понять, категорій, їх властивості (леми, теореми), підпорядкованість та залежність понять (рівняння, методи й алгоритми);
- студент здатний досить чітко сформулювати свою усвідомлену інформаційну потребу в термінах предметної області.

З урахуванням цих умов можна сформулювати вимоги до інформаційно-пошукової системи:

- метод пошуку має враховувати термінологічний склад навчальних матеріалів;

- запит на пошук інформації має формулюватися мовою, близької до мови професійної прози предметної області;
- одиницями пошуку мають бути семантично закінчені частини навчального матеріалу (розділи, підрозділи навчальних посібників).

Список літератури

1. Анненков В. В. От информационно-коммуникационных технологий к формированию информационной культуры личности / В. В. Анненков // Открытое образование. – М., 2006. – № 6. – С. 67–69.

2. Гаврилов Н. А. Модель организации создания ресурсов для дистанционных форм обучения в учреждениях повышения квалификации работников образования / Н. А. Гаврилов // Открытое образование. – М., 2006. – № 1. – С. 20–23.

3. Климов В. Г. Дидактические условия внедрения информационных технологий в образование на основе электронных изданий / В. Г. Климов // Открытое образование. – М., 2005. – № 5. – С. 10–14.

4. Колин К. К. Информационная культура в информационном обществе / К. К. Колин // Открытое образование. – М., 2006. – № 6. – С. 50–56.

5. Кузин Д. А. Подготовка метаописаний образовательных информационных ресурсов / Д. А. Кузин // Открытое образование. – М., 2006. – N1. – С. 34–40.

6. Леонтьева Е. А. Методология быстрой разработки информационно-образовательных www-ресурсов образовательного учреждения / Е. А. Леонтьева // Открытое образование. – М., 2006. – № 1. – С. 26.

7. Потапов А. И. Применение компьютерных технологий в решении задач дистанционного обучения / А. И. Потапов [и др.]. – (Отечественный и зарубежный опыт) // Открытое образование. – 2007. – № 1. – С. 49–54.

8. Сизов Б. Н. Создание предметно ориентированных электронных баз данных как одна из актуальных задач развития справочно-информационного обеспечения образования / Б. Н. Сизов, Т. С. Маркарова // Научные и технические библиотеки. – 2007. – № 2. – С. 78–83.

9. Тархов С. В. Адаптивное электронное обучение и оценка его эффективности / С. В. Тархов // Открытое образование. – М., 2005. – № 5. – С. 37–48.

15. Шумилов Ю. П. Глобализация и информационные ресурсы / Ю. П. Шумилов // Открытое образование. – М., 2005. – № 5. – С. 84–88.

Н.Н. Кучерявая,
А.Л. Шалыганова

ЭЛЕКТРОННЫЕ КАТАЛОГИ НАУЧНЫХ БИБЛИОТЕК г. ХАРЬКОВА: ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ И НАПРАВЛЕНИЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ

Бурное развитие компьютерных технологий и рост информационного потенциала сети Интернет значительно изменили содержание фондов и направления работы библиотек. В течение последних 20-ти лет работники библиотек активно создают и внедряют новые формы обслуживания читателей с использованием компьютерных информационных технологий.

Библиотеки г. Харькова одними из первых в Украине приступили к автоматизации процессов обработки новых поступлений для создания библиографических баз данных, в т.ч. электронных каталогов.

Специалисты ХГНБ им. Короленко неоднократно на совещаниях, конференциях, семинарах рассматривали и обсуждали вопросы создания БД, выбора и внедрения различных прикладных программ для электронных каталогов, но никогда еще не проводили анализ использования читателями электронных каталогов. А ведь именно читатели могут оценить уровень библиотечных услуг.

Для того, чтобы изучить мнение читателей об электронных каталогах библиотек г. Харькова сотрудники ХГНБ им. В.Г. Короленко в 2007 г. провели исследование «Электронные каталоги научных библиотек г. Харькова: эффективность использования и направления совершенствования». В исследовании принимали участие ХГНБ, НБ ХНУРЭ, Библиотека ХНУВД, Центр научно-гуманитарной информации ХГУ «НУА», НТБ ХНУ «ХПИ», библиотека Харьковского экономико-правового университета.

Для проведения исследования специалисты подготовили анкеты для читателей и опросные листы для библиотек, в которых необходимо было сообщить о состоянии автоматизации различных процессов в библиотеках, объеме электронных каталогов и др.

Исследователи не ставили задачу оценки работы различных автоматизированных систем, функционирующих в библиотеках, их интересовали сведения о пользователях: их возраст, информационные запросы, результативность работы с ЭК, а также причины неэффективного поиска и предложения по совершенствованию ЭК.

Специалисты понимали, что не смогут получить ответы на все накопившиеся вопросы, поэтому были выделены лишь основные, решение которых позволит в дальнейшем более глубоко изучать отдельные аспекты функционирования АБИС и совершенствовать работу библиотек в этом направлении. К основным вопросам были причислены следующие:

1. Какие виды электронной информации используются читателями? Как часто читатели обращаются к электронной библиографической информации?
2. Какие отрасли знаний превалируют в тематике запросов читателей? Отличаются ли информационные запросы пользователей различных возрастных групп? Удовлетворяет ли информация из ЭК запросы пользователей?
3. Как часто читатели обращаются к ЭК и находят ли они нужную им информацию? Каким полям и поисковым признакам они отдают предпочтение?
4. Что затрудняет работу читателей с ЭК?

В ходе анкетирования было заполнено 194 анкеты. Состав респондентов по возрастным группам распределился так:

- До 25 лет – 60%
- До 35 лет – 20%
- До 45 лет – 8%
- До 60 лет – 9%
- Свыше 60 лет – 3%

Возрастной состав обусловлен тем, что исследование проводилось в основном библиотеками высших учебных заведений, где большинство читателей – студенты до 25 лет.

Из ответов на вопрос анкеты «Какой электронной информацией Вы пользуетесь?» следует, что читатели всех возрастных групп пользуются электронной информацией, однако виды используемой электронной информации меняются в зависимости от возраста. Так в группах до 25 и до 35 лет предпочтение отдается полнотекстовой электронной информации и Интернет-ресурсам, а в старших возрастных группах -электронной библиографической информации. Из этих данных можно сделать вывод, что для молодой аудитории читателей нужны полные тексты в электронном виде, т.е. первичная информация, а для старшей более ценна вторичная информация.

На вопрос «Пользуетесь ли Вы ЭК?» положительно ответили 176 респондентов (91%), отрицательно – 18 (9%). Дальнейший анализ проводился по ответам 176 респондентов.

Исследователей интересовала частота обращений респондентов к ЭК. Ответы на вопросы анкет показали, что 45 % читателей обращается к ЭК еженедельно, 31 % – ежемесячно, 16 % – 1 раз в полгода, 7 % – 1 раз в год. Это свидетельствует о том, что ЭК заняли важное место в удовлетворении информационных запросов пользователей, а также о положительной реакции читателей на новые формы обеспечения информацией. Основная часть респондентов часто использует ЭК, хорошо знакома с его структурой и поисковыми возможностями, поэтому их ответы на вопросы анкет заслуживают доверия.

Изучая тематику запросов респондентов, мы выяснили, что часто запрашивается информация по экономике (24,4%), праву (23,2%), программированию (19,3%), психологии (18,7%). Эти данные отражают совокупные информационные запросы всех возрастных групп анкетируемых. Анализ же спроса в каждой из групп показывает, что он варьируется. В группе до 25 лет наибольшим спросом пользуется литература по праву и экономике, в группе до 35 лет – по программированию и радиоэлектронике, до 45 лет – по естественным наукам, до 60 лет – по экономике.

При сопоставлении данных о тематике запросов с данными статистического сборника «Друк України» о тематике выпускаемых книг в Украине, можно сказать, что украинские издательства выпускают литературу, соответствующую тематике запросов, определенных при анкетировании. Издается много книг по экономике, праву, программированию, психологии. Из этого можно сделать вывод, что в библиотеках должны удовлетворяться информационные запросы наших

респондентов, т.к. книжный рынок обеспечен литературой по тематике выявленных запросов.

Электронные каталоги в библиотеках создаются в течение 10–15 последних лет. За это время в них внесен большой массив библиографической информации. В ЭК книг ХГНБ около 200 000 записей, в ЭК библиотеки ХНУРЭ – 46000. В каталогах книг, периодических изданий, статей библиотеки ХНУВД – 131000 записей, НУА – 163720 записей, ХЭПУ– 25000.

Электронные каталоги во всех библиотеках постоянно редактируются, в них вносится ретроспективная информация, обновляются версии программного обеспечения, что позволяет совершенствовать технологию обработки поступлений. Значительные материальные и трудовые затраты библиотек на создание ЭК и обеспечение их использования предопределили важность ответов на вопрос анкеты «В какой степени удовлетворяет Ваши запросы информация из ЭК?». На этот вопрос 15% пользователей ответили, что ЭК полностью удовлетворяют информационные запросы, 83% – частично удовлетворяют их запросы, и только 2 респондента из 176 ответили, что ЭК не удовлетворяют их запросы. Полученные ответы свидетельствуют об активном использовании электронных каталогов, о необходимости и в дальнейшем развивать это направление работы библиотек, но при этом не может не беспокоить высокий процент частичного удовлетворения запросов читателей. Принимая во внимание насыщенность книжного рынка необходимой литературой, мы делаем вывод, что невысокий уровень удовлетворения информационных запросов пользователей вызван проблемами, которые возникают у читателей при поиске информации. Во время обработки результатов анкетирования нужно было выявить эти проблемы и определить пути их устранения для повышения эффективности работы с ЭК. Для этого важно выяснить, какие поисковые поля чаще всего используются респондентами при поиске информации в ЭК.

В 2005 г. Российская государственная библиотека провела исследование по изучению мнения пользователей об ЭК РГБ в зале электронного каталога. Данные, полученные в результате этого исследования, свидетельствуют, что пользователи предпочитают поиск по следующим полям:

- Ключевые слова – 60,8%
- Заглавие – 57,9%

- Автор – 52,6%
- Предметная рубрика – 42,3 %

Данные нашего исследования таковы:

- Ключевые слова – 66,4%
- Автор – 62,3%
- Заглавие – 35,7%
- Предметная рубрика – 31,2%

Результаты двух исследований свидетельствуют о том, что 4 вышеперечисленных поисковых поля являются наиболее используемыми для получения информации. Наши респонденты так же отдают предпочтение поиску по ключевым словам, но в отличие от пользователей РГБ, на втором месте они указали поиск по авторам, а не по заглавию и у нас несколько меньше используется поиск по предметным рубрикам.

В ходе исследования были выяснены причины, которые затрудняют пользователям работу с ЭК. Как и предполагалось, респондентов не устраивает малое количество компьютеров для работы с ЭК, их устарелые модели. Но эти данные лишь подтвердили гипотезу о том , что читателям необходимо большее количество рабочих мест для работы с ЭК, и трудно сказать, какое количество компьютеров будет достаточным.

В анкете были перечислены и другие причины, которые касались интерфейса программного обеспечения, наличия инструктивных материалов, поясняющих пользователям методику поиска в ЭК, выяснялась степень владения респондентами компьютером и др.

Главной причиной отказа от поиска информации в ЭК респонденты назвали получение неточной информации. Чем обусловлены такие ответы? Мы знаем из результатов анкетирования, что чаще всего поиск ведется по полю "Ключевые слова", а это неизбежно приводит к получению на экране большого количества не соответствующей запросу информации. Выбранные для поиска информации ключевые слова встречаются в различных словосочетаниях, они могут использоваться различными отраслевыми науками. Это обуславливает вывод информации, которая значительно шире тематики запроса.

Второй причиной было названо отсутствие возможности поиска по необходимым полям. Этот факт вызывает удивление, т.к. в перечне полей были представлены все поля библиографического описания, кроме того в графе «другие поля» никто не назвал дополнительные поля, по

которым они хотят вести поиск. Исследователи считают, что читатели в своих ответах имели в виду осуществление поиска по сочетаниям нескольких полей. Однако такой поиск возможен во всех АБИС, но в каждой по-разному, а это, конечно, усложняет респондентам формулирование правильного информационного запроса по нескольким поисковым признакам.

Третьей причиной названо отсутствие инструкций по работе с ЭК. Несомненно, наличие инструкций, методических материалов, блок-схем поиска намного облегчает пользование ЭК. Для того, чтобы научить читателя пользоваться электронным каталогом можно использовать и компьютерные презентации с пошаговыми инструкциями.

Эффективность использования ЭК во многом зависит от умения правильно формировать поисковый образ, выбрать правильные термины, это особенно важно, если учитывать, что чаще всего поиск осуществляется пользователями по ключевым словам. Результаты исследования позволяют сделать вывод о том, что причинами частичного удовлетворения информационных потребностей респондентов являются сложности, связанные с использованием интерфейса ЭК, несовершенство лингвистического обеспечения ЭК, отсутствие электронных рубрикаторов, недостаточная подготовленность пользователей в вопросах формирования поискового образа для электронного каталога. Имеющиеся навыки поиска информации в карточных каталогах не могут использоваться при поиске информации в ЭК.

Наши выводы подтверждаются ответами на вопрос анкеты «Достаточно или недостаточно нужной информации Вы получаете?» Ответ "достаточно" дали 54% респондентов, "мало" – 25%, "слишком много" – 21%. Один из респондентов ответил на этот вопрос так: «Зависит от того, как введены поисковые признаки». Этот ответ можно считать абсолютно верным, т.к. правильность формулирования запроса играет самую важную роль при поиске информации в электронных базах данных.

На сегодняшний день состояние лингвистического обеспечения ЭК определяет эффективность его использования, влияет на качество информационного обслуживания.

Нужно понимать, что с ростом объемов информации в ЭК привычка пользователей искать информацию по ключевым словам будет неизбежно приводить к получению все большего количества инфор-

мации, несоответствующей тематике запроса, а это снизит оценку работы библиотеки.

Процессы автоматизации нацелены на получение пользователями оперативной и точной информации, но данные исследования свидетельствуют о том, что свою задачу библиотеки выполняют лишь частично. Для дальнейшего повышения эффективности использования электронной информации следует больше внимания уделять вопросам обучения пользователей методике работы с ЭК.

Выводы, полученные РГБ, аналогичны нашим. Их респонденты назвали основной причиной трудности поиска по ЭК «недостаточность знаний о стратегии поиска» – 41,3%. Можно сделать вывод, что у всех библиотек сейчас общая проблема – недостаточная подготовленность пользователей к работе с ЭК.

Нужно вспомнить, сколько пособий, памяток, плакатов и других материалов готовилось в библиотеках в помощь читателям для работы с карточными каталогами. Сейчас необходимо такую же активную работу проводить и по обучению пользователей работе с ЭК.

Проведенное библиотеками Харькова исследование имеет большое значение. Мы начинаем налаживать обратную связь с пользователями электронных ресурсов, получаем оценку выбранного пути развития информатизации библиотек.

В данной статье освещены лишь основные выводы проведенного исследования. Они определяют направления дальнейшей работы библиотек с ЭК. Постоянное изучение мнения пользователей позволит своевременно вносить коррективы и совершенствовать формы и методы предоставления электронной информации. Больше внимания следует уделять ознакомлению жителей региона с направлениями информатизации библиотек города, с новыми информационными технологиях, используемыми в библиотеках.

Участвовавшие в исследовании библиотеки показали заинтересованность в дальнейшем продвижении вперед, в определении перспектив развития. Выражаем этим библиотекам благодарность за помощь в проведении исследования и надеемся на дальнейшее активное сотруд-

ничество, направленное на совместное обеспечение информацией пользователей.

Г.В. Трофименко
Р.А. Драган

ТРАНСФОРМАЦИЯ КОГНИТИВНОЙ ФУНКЦИИ ДЕТСКОЙ БИБЛИОТЕКИ В КОНТЕКСТЕ СОЦИАЛЬНО-ТЕХНОЛОГИЧЕСКИХ ПРЕОБРАЗОВАНИЙ СОЦИАЛЬНОЙ СФЕРЫ

В бібліотекознавстві існує багато поглядів на соціальні функції сучасної бібліотеки. Всі вони ґрунтуються, перш за все, на самій назві "бібліотека", яка походить від давньогрецького слова bibliotheke (biblion – книга, theke – сховище), тобто книгосховище.

Функція зберігання книг та документів доповнювалася функціями, які були притаманні книзі, документу, літературі: ідеологічна, культурно-просвітницька, педагогічна, інформаційна, гедоністична, рекреаційна, бібліотерапевтична тощо.

Найбільш чітко соціальне призначення бібліотеки визначається через наступні функції:

- документальну (кумуляція і зберігання документів);
- інформаційну (повне, точне та оперативне надання інформації);
- комунікативну (спілкування, передача знань та інформації);
- когнітивну (пізнавальну).

Становлення бібліотекознавства як прикладної науки, об’єктом якої є бібліотека як соціальний інститут з притаманною структурою (об’єкт, предмет, функції, методологія, взаємозв’язки з іншими науками, професійний друк, підготовка кадрів тощо) невід’ємно пов’язано з іменами представників провідних вітчизняних наукових шкіл бібліотекознавства. Дослідження трансформації функцій бібліотеки в історичному контексті дає підстави для подальшого розвитку бібліотечної справи як практичної, прикладної сфери діяльності.

Когнітивна функція і пов’язані з нею відповідні напрямки діяльності бібліотеки почали формуватися у кінці 60-х рр. XX ст.

Основною категорією для пояснення і опису явищ бібліотечно-інформаційної сфери стає знання і пізнання.

Когнітивна парадигма одержує послідовне тлумачення у працях американських науковців Чен Чінг Чі, Х. Борко, Н. Бєлкіна, росіянина Ю. Шрейдера.

Сьогодні, внаслідок виникнення принципово нових сфер соціальної і виробничої діяльності та світового перерозподілу інформаційних ресурсів, що передбачає урізноманітнення і ускладнення потреб та запитів читачів, трансформуються соціальні функції бібліотеки.

Перш за все це стосується когнітивного призначення, яке виконує дитяча бібліотека, перетворюючись на сучасний центр інформації, всебічного розвитку і дозвілля дітей. Саме із знанням, пізнанням, навчанням, осмисленням і творчим перетворенням інформації пов'язана подальша соціалізація дитини, активізація її співіснування із соціумом та оточуючим середовищем.

Як вважає більша частина сучасних фахівців, пізнання є невід'ємною часткою гри. Чим більшого значення набуває дитинство в культурі, тим важливішою стає гра для суспільства. Гра стає найбільш природним засобом проникнення в дитинство для його пізнання та впливу на нього. Ігрова терапія дитини – єдиний шлях допомоги тим, хто ще не освоїв світ слів, дорослих цінностей і правил. Гра для дітей – це спосіб навчитися тому, чому їх ніхто не може навчити, це засіб дослідження і орієнтації в реальному світі, просторі, часі, речах тощо. Залучаючись в процес гри, пізнання, діти вчаться існувати в символічному світі понять і цінностей, вони досліджують, експериментують і навчаються.

Сучасні соціальні процеси і перетворення призвели до значних змін у громадському статусі "людини, яка читає". Сьогодні спостерігається невідповідність реального рівня культури читача об'єктивним вимогами щодо якості читання, що може забезпечити успішну освіту, професійну діяльність і розвиток особистості.

Складність підвищення рівня культури читання зумовлена існуючою неузгодженістю в діяльності різних соціальних інститутів. У зв'язку з цим зростає роль дитячої бібліотеки як закладу, що може формувати відкрите, вільне, мобільне товариство дітей, батьків, вчителів та бібліотекарів у єдиному творчому просторі книги і читання. Для вирішення існуючих проблем необхідна консолідація фахівців освіти і

культури, державних і громадських установ і організацій. Сумісними зусиллями вони мають змогу виконати такі завдання:

– розширити функціональні зв'язки між установами освіти і культури;
– створити на громадських засадах дослідницькі групи, лабораторії творчого дитячого читання;
– розробити цільові програми, проекти регіонального рівня, які б дозволили сформувати єдину стратегію діяльності, сконцентрувати інформаційні та інтелектуальні ресурси району.

Загальновідомим є вплив художньої літератури на психічний і духовний розвиток дитини. Література відіграє важливу роль у засвоєнні краси рідної мови, її особливої музики, ритму, пізнанні себе та оточуючого світу. У цьому контексті вважаємо за доцільне звернути увагу на такі важливі категорії:

– смислове читання (самовизначення у творчому процесі взаємодії із книгою);
– репродуктивна літературно-художня діяльність (запам'ятовування тексту, заучування напам'ять певних смислових фрагментів);
– продуктивна діяльність (дитяча літературно-художня творчість: написання продовження тексту, вигадка з опорою на спеціально підібрані малюнки та іграшки, коментування власного малюнка).

Варто зауважити, що стимулюючи літературну творчість дітей, необхідно враховувати основні мотиви діяльності: саморозвиток, самореалізація, самооцінка, залучення до участі у активному соціальному житті колективу, захищеність або мотив безпеки.

Найбільш повно зазначені аспекти проявляються під час організації і проведення щорічних Всеукраїнських, регіональних і локальних конкурсів, фестивалів, творчих оглядів тощо, в яких бібліотека бере активну участь.

У цьому контексті вважається за необхідне налагодження спільної роботи дитячих бібліотек, загальноосвітніх шкіл, навчально-виховних комплексів за активною участю сім'ї. Розуміючи важливість та актуальність запропонованої координації, враховуючи можливості спільної роботи зацікавлених інститутів щодо створення позитивного середовища для всебічного розвитку дитини, у травні 2006 р. на базі нашої бібліотеки для заступників директорів ЦБС по роботі з дітьми був організований і проведений обласний проблемний семінар "Новий ракурс діяльності дитячої бібліотеки: стратегія організації сімейного читання".

На семінарі обговорювалися актуальні проблемні питання, щодо окремих аспектів функціонування і розвитку системи сімейного читання. Окрім основної консультації "Бібліотека та сім'я – партнери в організації сімейного читання", для творчого обговорення була запропонована презентація моделі виїзної творчої лабораторії "Бібліотека. Школа. Сім'я". Концепція запропонованої моделі передбачає створення на базі ЗОШ І–ІІІ ст. № 1 м. Харкова оптимальної структури, що має координувати діяльність вищезгаданих соціальних інститутів у галузі організації читання, навчання та активного дозвілля школярів.

Подіум-дискусія "Дорослі проблеми дитячої книги", що відбулася у формі діалогу двох опонентів, дозволила проаналізувати можливі шляхи оптимізації сучасної системи сімейного читання. Захищаючи власну точку зору на цю проблему, опоненти не тільки презентували свою модель і бачення подальшого розвитку читання у сім'ї, але й відповідали на запитання бібліотекарів та членів експертної комісії. Висновки кожного експерта, опонентів і бібліотекарів були включені до загальних рекомендацій семінару.

Майстер-клас "Сучасна модель сімейного читання як комплексний соціально-педагогічний феномен" проведено за результатами попереднього анкетування учасників. Комплексне регіональне дослідження передбачало анкетування всіх об'єктів та суб'єктів дитячого читання: дітей, батьків і бібліотекарів. Загальний аналіз анкетування наведено нижче, а результати повного дослідження з урахуванням локального принципу, вікового і соціального статусу респондентів, графічних і бібліометричних спостережень і порівнянь, наявними прогностичними і експертними елементами будуть опубліковані у щорічному інформаційному бюлетені кращого досвіду роботи дитячих бібліотек "Творимо. Шукаємо. Публікуємо", яке видає наша бібліотека.

Під час обміну думками стосовно впровадження у бібліотеках інноваційних форм роботи, які сприяють підвищенню статусу дитячого читання, ефективності творчого читання і пізнання у сім'ї, учасники семінару висунули наступні рекомендації:

- одним із пріоритетних напрямків діяльності бібліотек вважати сприяння організації сімейного читання;
- активізувати роботу щодо розвитку соціального партнерства бібліотек з освітньо-виховними закладами і установами у рішенні питань сімейного читання;
- популяризувати сучасні методики і технології творчого читання;

– постійно поглиблювати знання бібліотечних працівників з питань педагогіки і психології дитячого читання;
– запропонувати ввести до штату дитячих бібліотек посаду психолога і соціального педагога;
– сформувати комфортне бібліотечне середовище для розвитку сімейного читання у сільських бібліотеках-філіях;
– організовувати марафон батьківських зборів, присвячених проблемам дитячого читання;
– створювати і сприяти розвитку "Консультаційно-інформаційних пунктів сімейного читання", "Шкіл і лабораторій творчого читання" на базі дитячих бібліотек;
– надавати інформаційну підтримку закладам освіти і культури;
– активізувати і стимулювати проведення досліджень, спрямованих на вивчення стану сімейного читання.

Створення позитивного інформаційного середовища, яке б забезпечувало підґрунтя для розвитку, пізнання та соціалізації дитини, можливе лише за умов чіткої координації основних зацікавлених соціальних інститутів: бібліотеки, школи та сім'ї.

Як вже відзначалося, для вироблення стратегії майбутньої співпраці напередодні семінару було проведено комплексне регіональне дослідження "Сучасна модель сімейного читання", у якому взяли участь 1886 респондентів: 690 дітей, 552 бібліотекаря, 644 чол. батьків.

Аналізуючи відповіді читачів-дітей, слід зазначити, що власна бібліотека є майже у всіх респондентів (70%). Більшості дітей (90%) батьки розповідали про улюблені книги свого дитинства, і, за незначними виключеннями, діти їх читали. Також, здебільшого, вони добре пам'ятають саме ті твори, які читали їм батьки уголос та спільно обговорювали. Більшість дітей вважають, що спільне читання і обговорювання прочитаного необхідно. Всі маленькі читачі люблять ділитися враженнями про прочитане і обговорювати книги на різноманітні теми. Як правило, улюблені художні твори, учбову літературу діти намагаються обговорювати із друзями та однокласниками (75%), рідше – з батьками (45%) та вчителями (5%). Тільки свої найважливіші проблеми респонденти обговорюють переважно з батьками, дуже рідко – з друзями, і майже не обговорюють із вчителями. Вибираючи книги діти керуються порадами друзів (60%), батьків (45%), бібліотекарів (40%). Для кращого порозуміння діти радять дорослим

звертатися до енциклопедичних і довідкових видань, посібників із психології, художніх творів. Своїм майбутнім дітям вони збираються запропонувати прочитати казки, пригодницьку літературу, класичні твори та вибрати самостійно те, що їм подобається.

За результатами анкетування батьків можемо зробити такі висновки: у більшості сімей читання – це приємний обов'язок (50%), загальна потреба (20%), виконання дитячого прохання (10%). Здебільшого діти розпочали читати самостійно у дошкільному віці, невелика частка – по мірі навчання у школі. Більшість батьків почали читати дитині у віці 1 до 2 років, а також від 2 до 5. Найчастіше дитина разом із героями переживає події, описані у творі (40%), ставить запитання (35%), просить повторити окремі епізоди (20%), іноді більш обдумує і розмірковує. Як правило, діти просять ще раз повернутися до книги, що сподобалась, разом із батьками обговорюють цікаві моменти, задають питання. Відповіді батьків на питання анкети "Чи подобається вашим дітям зображати героїв книг?" розподілилися наступним чином: іноді (60%), подобається (35%), не подобається (5%).

Більша частина (45%) бібліотечних працівників вважають, що роль родини як організатора сімейного читання зросла, трохи менша гадає, що зменшилась (35%), і невелика кількість не спостерігає змін (20%). Точки зору фахівців на ефективність своєї діяльності стосовно цього питання розділилися: задоволені своєю діяльністю – 40%, скоріше задоволені – 25%, незадоволені – 5%. На питання відносно перспективи подальшого зростання ролі сімейного читання відповіді здебільшого оптимістичні. Найбільш значущими для успішної взаємодії бібліотеки і батьків є такі напрямки роботи: інформування, підвищення кваліфікації фахівців дитячого читання і вчителів, а також сумісна діяльність. Перспективними формами роботи вважається створення інформаційно-консультативних пунктів, центрів книги та читання, проведення днів батьків.

Результати дослідження не відображають реальний стан справ, оскільки опитувалася лише читацька аудиторія. Результати попереднього аналізу довели необхідність проведення другого етапу дослідження, яке буде охоплювати додаткові категорії респондентів: вихователів дитячих садків та батьків вихованців, школярів та їх батьків і вчителів, що не є читачами бібліотек.

Діяльність бібліотеки, спрямовану на пізнання, самопізнання, творчий розвиток особистості, навчання та дозвілля, повинні коорди-

нувати зацікавлені інститути: бібліотеки, школи, сім'ї, центри і служби для молоді, громадські організації і установи, органи місцевого самоврядування. Важливого значення в організації дитячого читання набуває стимуляція та позитивна мотивація творчого саморозвитку, врахування вікового і соціального статусу кожної особистості, використання можливостей гри, казкотерапії та книжкової ілюстрації як універсального засобу пізнання і розвитку.

В.Г. Прохорова

ВНЕСОК ВІДДІЛУ ТЕХНІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ПАТЕНТНО-ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МІСТА ХАРКОВА

Сьогодення та майбутнє України залежить не тільки від розмірів її території, корисних копалин чи потужності виробництва, а й від інтелектуального, творчого потенціалу громадян, здатних засвоювати нові знання, впроваджувати технологічні новації, творчо мислити, приймати конструктивні рішення. Тому саме винахідницька діяльність в Україні стала інтелектуальним виявленням творчої ініціативи науковців, інженерно-технічних працівників, висококваліфікованих спеціалістів у різних галузях господарства, талановитої учнівської молоді.

Рівень економічного розвитку сьогодні визначається інтенсивністю інноваційної діяльності, яка забезпечується насамперед активізацією технологічних інновацій та залученням інтелек-туальних ресурсів нації. Свій внесок у цю справу зробив і відділ технічної літератури ХДНБ ім. В.Г. Короленка. За 50 років роботи (ВТЛ почав функціонувати з січня 1957 року) у працівників відділу склались добрі відносини з багатьма промисловими підприємствами, науково-дослідними інститутами та іншими вищими учбовими закладами.

Протягом багатьох років ВТЛ підтримує плідні партнерські стосунки з такими велетнями машинобудівного комплексу як ХТЗ, завод ім. Малишева, Турбоатом, завод ім. Т. Г. Шевченка, авіаційний, підшипниковий, «Електротяжмаш» та багато інших, чия продукція добре відома в Україні та за її межами. Вони виробляють 100% всіх українських парових турбін, 60% тракторів, 55% підшипників, 50% верстатів із програмним управлінням, 50% електромашин. Проте саме ці підприємства сьогодні перебувають в найбільш скрутному становищі.

Через це відділ відчуває ще більшу відповідальність за їх інформаційне забезпечення та сприяння зберіганню та примноженню існуючого науково-технічного потенціалу.

У червні 2006 р. працівники відділу відвідали та надали методичну допомогу бібліотеці ХТЗ. Її становище було критичним, оскільки відбувалося скорочення штату, не виділялися кошти на комплектування фонду. Професійна підтримка, надання допомоги у проведенні інформаційно-масових заходів були дуже доречними.

Заводські патентні служби не передплачують ніяких інформаційних видань, тому їх фахівці постійно відвідують дні патентознавця, які систематично проходять у читальному залі ВТЛ. Ці заходи відвідують також винахідники, науковці та фахівці різних установ міста. Вони обговорюють актуальні питання інтелектуальної власності та знайомляться з новими положеннями патентного законодавства. На заводах з доповідями виступають патентні повірені міста, а бібліографи проводять огляди нових видань, що надходять до підсобного фонду відділу.

Розуміючи роль малого підприємництва в економіці, відділ багато робить для його підтримки та розвитку. Більшість підприємців та керівників підприємств все ще недооцінюють переваги патентно-інформаційного забезпечення. Проте без патентної інформації неможливо забезпечити високий рівень та конкурентоспроможність новостворених об'єктів техніки чи нових технологій, прийняти правильне рішення стосовно доцільності купівлі ліцензій або зарубіжного патентування. У забезпеченні конкурентопереваги велика увага приділяється дизайну, правова охорона якого здійснюється шляхом патентування промислових зразків.

Для залучення малих підприємств та їх інформаційного забезпечення відділ активізував рекламування своїх послуг на масових заходах, що проводяться за межами бібліотеки, розмістив рекламу в збірках доповідей конференцій та в мережі Інтернет. Для залучення малих підприємств відділ електронною поштою надіслав їм поздоровлення з Новим роком та запропонував свої послуги в забезпеченні інформацією. Внаслідок цього у 2007 році збільшилась кількість малих підприємств, бажаючих скористатися інформацією про патенти та стандарти. Абонентами бібліотеки стали такі підприємства: МПП «АТОС», СП «ХЕМЗ-ІРЕС», ПП «ВИП-Монтаж», Товариство «Фабрика повітря», Товариство НВП «Основа», Товариство «АВВА» та інші.

Послугами відділу користуються 297 винахідників та раціоналізаторів, 995 науковців, серед яких 82 доктора наук, 393 кандидата наук та 187 аспірантів. Звернення до патентної інформації озброює їх знаннями щодо світового розвитку техніки, адже кожний винахід є певним кроком уперед у процесі технічного розвитку і разом з тим основою для пошуку нових технічних ідей та рішень. Працівники відділу відчувають велику професійну відповідальність за інформаційне забезпечення інноваційної діяльності харків'ян.

Напередодні святкування Міжнародного дня інтелектуальної власності в квітні 2006 року у відділі був створений центр інформаційної підтримки винахідництва, який працює під гаслом Всесвітньої організації інтелектуальної власності «Сприяння творчості». Центр було організовано на базі консультаційного пункту, який функціонував у відділі майже 12 років, консультації надавав патентний повірений України Стогній Є. С., якого з часом було зараховано до штату відділу. Сьогодні центр крім надання консультаційної допомоги здійснює інформаційні, освітні та просвітницькі функції шляхом надання значної кількості послуг, проведення численних заходів, застосування різних форм і методів бібліотечно-інформаційної діяльності.

За рік існування центру патентним повіреним було надано понад 100 консультацій винахідникам, науковцям, патентознавцям, студентам, які займаються технічною творчістю. Тематика консультацій була пов'язана із патентуванням винаходів, промислових зразків, реєстрацією товарних знаків, захистом прав інтелектуальної власності, стимулюванням винахідницької діяльності та іншими питаннями. Було прочитано 12 лекцій для науковців, інженерно-технічних робітників, фахівців різних установ міста з актуальних питань інтелектуальної власності, серед яких «Договірні відносини по виплаті винагород авторам винаходів», «Досудові врегулювання суперечок в галузі інтелектуальної власності» – для фахівців ТОВ «Гідротон», «Договір про передачу «ноу-хау», «Ефективність ліцензійної торгівлі та комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності в Україні» – для науковців НТУ «ХПІ» та УІПА, «Захист експорту українського виробника» – фахівцям СКБ Укрелектромаш, «Нове в законодавстві з охорони товарних знаків»– фахівцям Українсько-Болгарського ТОВ «Пірана», «Захист інтелектуальної власності та малий бізнес» – заводу паливної апаратури та інші.

Важливим заходом центру був круглий стіл за темою «Проблеми та перспективи створення регіональної інноваційної системи», на засіданні якого обговорювалися проблеми інноваційної діяльності в регіоні. Тема круглого столу виявилась актуальною для Харківського регіону у зв'язку з дорученням Кабінета Міністрів України адміністрації Харківської області надати пропозиції щодо розробки проекту зі створення моделі інноваційної системи в Харківському регіоні для подальшого впровадження. У засіданні круглого столу брали участь представники виробництва, вчені, юристи, бізнесмени, підприємці Харкова, близького та далекого зарубіжжя. У багатьох виступах учасників круглого столу пролунали пропозиції щодо активізації інноваційної діяльності в Харківському регіоні. Виступаючі критично охарактеризували інноваційну політику України на сучасному етапі та вказали на необхідність прийняття невідкладних заходів для впровадження інноваційних програм з метою розвитку економіки України.

Увазі учасників була запропонована виставка літератури «Теорія і практика розвитку інноваційного потенціалу», яку представила завідуюча відділом. Вона розповіла про фонди відділу, які є важливою складовою в інформаційному забезпеченні інноваційної діяльності та послуги, що надає центр інформаційної підтримки винахідництва.

Наступним кроком за цим напрямком було проведення круглого столу «Винахідництво та наукова діяльність», присвяченого Міжнародному дню інтелектуальної власності, який святкується з 2001 року 26 квітня щорічно. Це святкування надає можливість підкреслити значення інновацій у повсякденному житті людини та вдосконаленні суспільства, звернути увагу широкої спільноти на проблеми винахідництва та патентознавства. На заході були присутні журналісти «Газеты по-харьковски», «Харьковских известий», обласного радіо «Харківські новини», телебачення (канал «Симон» – програма «Актуальні технології», канал ОТБ – програма «Фабрика ідей», обласне TV – «Новини») та сайта kh/ura – inform. com в Інтернеті, де на сторінці «Інтелект як проблема» були розміщені фотографії з засідання круглого столу та інформація про нього. В обговоренні нагальних проблем брали участь фахівці в галузі інтелектуальної власності, зокрема Т. І. Крохмальова – патентний повірений України, начальник управління інтелектуальною власністю Харківського авіаційного заводу (одного з небагатьох у Харкові, де активно працює патентний відділ, який щорічно

організовує внутрішньозаводські конкурси «Кращий винахідник року», «Кращий винахід року», учасники яких – творці інтелектуального капіталу підприємства). Бурхливо обговорювалося питання «Чи може талановита людина у нашій країні досягти успіху?», яке задав професор кафедри креативної педагогіки та інтелектуальної власності Української інженерно-педагогічної академії (УІПА) Дука А. К. Свій виступ він присвятив проблемі становлення творчої особистості як у процесі навчання, так і у виробничий діяльності та нестандартності мислення винахідника як метода пошуку винахідницького рішення. Професор також зазначив присутність значної кількості молоді серед учасників круглого столу, що свідчить про їх підвищений інтерес до винахідницької справи. Свідченням тому був цікавий виступ магістра з інтелектуальної власності УІПА Бойко Н. О., яка розповіла про правовий захист від недоброякісної конкуренції на прикладах, що мали місце саме на підприємствах Харкова та області.

Відзначаючи актуальність тематики заходу та присутність небайдужих талановитих винахідників і науковців, президент АТ «Науково-технологічного інституту транскрипції, трансляції і реплікації» М.О. Жук зачитав звернення науковців України до громадськості та засобів масової інформації «Защитить людей от негативных последствий глобального изменения климата Земли». У зверненні йшлося про винаходи та інженерні пропозиції вчених України щодо вирішення екологічних проблем.

Директор науково-виробничого ТОВ «Лавр» В. П. Лавриненко звернув увагу присутніх на історичний аспект винахідницької діяльності та її особливості в умовах ринкового господарювання в країнах пострадянського простору.

Зацікавили патентознавців виступи завідувача сектором патентних досліджень НДІАСУтрансгаз Л. Д. Кустова та завідувача відділом патентно-ліцензійної роботи УкрНДІгаз Г. М. Савченко, які поділилися своїм досвідом роботи. Необхідно відзначити внесок заслужених винахідників СРСР Л. М. Дунаєвського та Є. М. Бантюкова працівників НДПІ АСУ трансгаз та постійних користувачів нашої бібліотеки у винахідницьку діяльність.

На завершення круглого столу Т. І. Крохмальова від імені всіх присутніх подякувала відділу технічної літератури та підкреслила важливість проведення таких заходів саме в ХДНБ – установі, що володіє

унікальними патентними фондами, які сприяють розкриттю винахідницького потенціалу інженерів та вчених.

Декілька років тому відділ започаткував проведення круглих столів за темою «Наука на сторожі здоров'я нації». Незмінним ведучим цього циклу є Василь В'ячеславович Россіхін, доктор медичних наук, професор кафедри урології Харківської медичної академії післядипломної освіти (ХМАПО), автор 15 монографій, 20 патентів та великої кількості науково-популярних робіт, у яких пропагувався здоровий спосіб життя, збереження та зміцнення здоров'я. Які б проблеми не обговорювалися на засіданнях круглих столів (медицини, валеології, харчування, води, повітря, житла або забруднення навколишнього середовища) – це завжди була пропаганда нових винаходів, нових технологій, досягнень науково-дослідних інститутів, вищих учбових закладів та науково-виробничих підприємств Харкова. Так, наприклад, під час проведення круглого столу «Здоров'я людини та проблеми харчування в сучасних умовах» валеологи ХНУ ім. В. Н. Каразіна, які одержали 19 патентів на оздоровчі технології, повідомили присутніх про нові підходи та нові розробки в харчуванні. Юлія Лазарівна Гальчинецька, кандидат технічних наук, директор науково-виробничого підприємства «Кріас – 1» доповіла присутнім про нову технологію переробки рослинної сировини для одержання натуральних БАД лікувально-профілактичної, протирадіаційної та антиоксидантної дії, за розробку яких вона була нагороджена Державною премією України. Нові технологічні рішення впроваджуються в харчову промисловість і захищені 15 патентами України та Російської Федерації.

Круглі столи цього циклу завжди збирають велику аудиторію фахівців, науковців, винахідників і мають значний резонанс у засобах масової інформації, а в останні роки і в мережі Інтернет, адже відділ висвітлює ці заходи на сайті бібліотеки. Дуже приємно було після проведення круглого столу «Продукти бджільництва у виготовлені лікарських препаратів нового покоління» одержати в подарунок від Черкаської обласної наукової бібліотеки бібліографічні покажчики «Бджолопродукти в народній медицині», «Вчені-аграрії Черкащини», «Винахідники Черкащини».

Всі заходи, про які йшлося, ВТЛ проводить у межах розробленого спільно з Харківською медичною академією післядипломної освіти проекту «Взаємодія», який щорічно оновлюється. У патентному відділі ХМАПО немає патентного фонду, тому для обслуговування науковців

організовуються пункти видачи, систематично проводяться дні інформації з нових надходжень БД «Патенти Росії» та «Винаходи в Україні», надається методична допомога з усіх питань бібліотечно-інформаційного обслуговування фахівців ХМАПО. Кожен рік, підводячи підсумки роботи в межах проекту, фахівці ВТЛ пишаються тим, що патентознавці ХМАПО щорічно оформлюють та подають до Держпатенту понад 70 заявок.

У вересні цього року відділ брав участь у міжнародній науково-практичній конференції урологів, присвяченій 120-річчю заснування клініки урології в Харкові, 80-річчю кафедри урології, 40-річчю Харківського обласного клінічного центра урології та нефрології ім. В. І. Шаповалова. Для учасників конференції була організована розгорнута тематична виставка, на якій експонувались дореволюційні праці фундаторів урології, сучасні видання науковців ХМАПО, ХДМУ та інших закладів. Серед них монографії, автореферати дисертацій, збірники наукових праць, учбові посібники, методичні рекомендації для лікарів та описи винаходів України, Росії.

У 2007 році ВТЛ вже втретє запросили до участі у міжнародній конференції «Сотрудничество для решения проблем отходов». Працівники відділу відкликаються на ці запрошення, оскільки розуміють, що вони таким чином привернуть увагу до бібліотеки та ознайомлять з її фондами велику кількість фахівців. У цьому році в конференції брали участь майже 300 фахівців із 12 країн. На замовлення організаторів заходу працівниками відділу вже вдруге був підготовлений каталог виставки ("Утилізація відходів"), де була зібрана інформація про книги і статті з періодичних видань, які ХДНБ одержала протягом 2001–2006 рр. Це видання було роздано фахівцям міста Харкова та гостям, що прибули з Москви, С-Петербурга, Києва, Донецька, Запоріжжя, Дніпропетровська, Хмельницького тощо.

У березні цього року відділ брав участь ще в одній міжнародній конференції – німецько-українському форумі кооперацій, що проводився за ініціативою та при підтримці Федерального міністерства економіки і технологій ФРН. Захід було організовано компанією «Bruecke – Osteuropa e. V» спільно з міською державною адміністрацією м. Харкова, а також за сприяння Національного технічного університету (ХПІ), Харківського екологічного регіонального центру переробки промислових відходів, Національного екологічного центру України, технопарку «Інститут монокристалів» Національної академії наук України.

До уваги учасників форуму було запропоновано виставку науково-технічної та патентної літератури за темою «Проблеми екології у сучасному місті». На виставці були представлені також такі видання відділу технічної літератури: каталоги виставок «Утилізація відходів», «Передові та ресурсозберігаючі технології в енергетиці», «Сучасні технології промислової переробки природного газу», науково-бібліографічний покажчик «Альтернативні моторні палива». Також була розповсюджена друкована інформація – з переліком послуг, що надає відділ технічної літератури ХДНБ ім. В.Г. Короленка.

Вже вдруге за період існування центру інформаційної підтримки винахідництва обласна науково-практична конференція "Проблеми винахідницької та раціоналізаторської діяльності в Харківській області", приурочена до дня винахідника і раціо-налізатора України проходила в залі ВТЛ. Конференцію було організовано спільно з Харківською обласною радою товариства винахідників і раціоналізаторів (ХОРТВІР), центром науково-технічної та економічної інформації та за підтримкою Головного управління освіти і науки, Управління промисловості, транспорту та зв'язку Харківської обласної держадміністрації. В ній брали участь провідні вчені, винахідники, фахівці у галузі інтелектуальної власності, представники патентного відомства України, а також 100 представників підприємств і установ міста. Було зроблено 15 доповідей з питань інтелектуальної власності, розглядалися проблеми управління інноваційною діяльністю, формування конкурентного середовища та трансфер інновацій, йшлося про нові розробки винахідників Харкова у галузі нетрадиційної медицини, транспортних засобів та нафто-газової промисловості.

Харківська обласна рада винахідників і раціоналізаторів у зв'язку зі святкуванням дня винахідника і раціоналізатора нагородила відділ технічної літератури Почесною грамотою за багаторічну плідну діяльність, високий професіоналізм та активну участь в інноваційному процесі Харківського регіону.

До дня винахідника і раціоналізатора України відділ підготував віртуальну виставку "Винахідники Харкова – читачі Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка" – це перша спроба спілкування в мережі Інтернет. Мета виставки полягає не тільки у вшануванні тих яскравих талановитих особистостей, які стали справжніми друзями Бібліотеки, а й у підтримці українських винахідників, дослідників та науковців шляхом підвищенняя їх

авторитету людей творчої праці, у розвитку взаємовідносин між винахідників та споживачами науково-технічних розробок за допомогою Інтернету, у пошуку нових партнерів та створенні умов для впровадження інновацій, розвитку або відкриття бізнесу. Привертаючи увагу працівників, підприємців, бізнесменів та громадськості до здобутків винахідників Слобожанщини за часи Радянського Союзу та роки незалежності України, сподіваємось, що дана виставка надасть можливість продемонструвати унікальні винаходи, перспективні інноваційні розробки та високі технології, які застосовуються або можуть знайти застосування у різних галузях народного господарства України.

Останнім часом у відділі набула популярності така форма роботи, як презентації. З метою заохочення найбільш широкого кола користувачів та установ міста, бажаючих укласти угоду на інформаційне співробітництво та для більш вагомої реклами інформаційних можливостей відділу на початку року в читальному залі завжди відбувається презентація рекламного проекту «Взаємодія». Її учасники одержують рекламні листівки з переліком інформаційно-бібліотечних послуг відділу.

Відділ також організовує презентації нових видань. У цьому році на засіданні круглого столу була проведена презентація монографії "Теория и практика развития инновационного потенциала" викладача юракадемії О. Е. Сімсона. Декілька її примірників було подаровано бібліотеці та учасникам круглого столу. У квітні була проведена презентація баз даних, що одержує ВТЛ для інформаційного супроводження інноваційної діяльності організацій та установ Харкова. Присутні ознайомились з наявними у ВТЛ базами даних та безкоштовними патентними БД у мережі Інтернет. Готуючись до цього заходу, працівники відділу підготовили великий перелік безкоштовних БД патентних відомств ближнього та далекого зарубіжжя, а також платних повнотекстових патентних баз даних. Всі присутні одержали рекламні листівки «Інформаційні ресурси ВТЛ».

У межах роботи центру інформаційної підтримки винахідництва відділ пропонує своїм користувачам презентації винаходів. Головне завдання презентацій винаходів – це сприяння просуванню на ринок перспективних винаходів та інших об'єктів промислової власності, що надає можливість підприємцям, керівникам виробництв налагодити випуск нової продукції, впровадити нові технології, а інвесторам – знайти проекти для фінансування та їх успішної реалізації.

Позитивно впливає на підвищення ефективності роботи ВТЛ його тісна взаємодія з науковими, громадськими та урядовими структурами, спрямована на реалізацію державних програм. Проводяться спільні заходи та реалізуються спільні проекти з Харківською обласною радою винахідників і раціоналізаторів (ХОРТВІР), Харківським центром науково-технічної та економічної інформації, Південно-східним науковим центром, центром розвитку малого бізнесу "Харьковские технологии". Наприклад, разом з ХОРТВІР планується створення банку даних проривних технологій. Можливо, його слід розмістити в Інтернеті, щоб привернути увагу до інноваційних розробок вітчизняних та закордонних інвесторів і споживачів.

Розповсюдженню знань про інформаційні ресурси відділу сприяє також видавнича діяльність, яка останнім часом вийшла на новий рівень, урізноманітнилась видова структура видань. Серед видавничих проектів відділу науково-бібліографічні покажчики та каталоги виставки, які складаються на замовлення різних установ та організацій Харкова. Це сучасний інформаційно-аналітичний продукт. Працівники відділу неодноразово отримували схвальні відгуки, подяки від фахівців, з якими вони ознайомились в Інтернеті та прохання придбати видання. Видавничі проекти активно розповсюджуються не тільки в усіх регіонах України, а і в країнах далекого зарубіжжя, оскільки вони рекламуються на міжнародних форумах та розміщуються в Інтернеті.

Сьогодні ВТЛ працює над створенням серії біобібліографічних покажчиків "Винахідники Харківщини", яку буде присвячено нашим винахідникам, видатним землякам.

Особливу увагу відділ приділяє проблемі розвитку інтелектуального потенціалу молоді. За висловлюванням доктора Каміла Ідріса, генерального директора Всесвітньої організації інтелектуальної власності, молодь – головний генератор новаторських ідей: їй цікаве все нове і нерозвідане, у неї бурхлива уява і здатність знаходити неорднарні рішення.

У Харкові багато навчальних закладів, які готують фахівців у галузі інтелектуальної власності та технічної творчості. Для студентів проводяться екскурсії, під час яких вони знайомляться з фондом відділу, довідково-пошуковим апаратом, електронними базами даних, організуються практичні заняття з основ патентного пошуку, роботи з патентною документацією та довідково-пошуковими покажчиками. Постійними відвідувачами практичних занять є студенти НТУ «ХПІ» та

УІПА. Організовувались також заняття для студентів Харківського державного університету харчування і торговлі, Харківського державного університету архітектури і будівництва, Університету цивільного захисту України.

Для викладачів та студентів НТУ "ХПІ" та УІПА було організовано круглий стіл "Активізація творчої діяльності молоді на службі України". На цьому заході також були присутні викладачі, студенти ХАІ та Харківського торгівельно-економічного інституту. Під час засідання Круглого столу обговорювались такі питання: теорія і практика навчання слухачів за спеціальністю інтелектуальна власність, нові технології навчання технічній творчості, розвиток творчих здібностей. А.К. Дука, професор кафедри креативної педагогіки та інтелектуальної власності, у своєму виступі поділився досвідом впровадження нових розробок у виробництво та розглянув проблеми, з якими стикається винахідник під час реалізації власного винаходу. Спілкування з винахідниками та патентними повіреними дає молоді безцінні знання, які не придбаєш на студентській лаві.

У виступі професора М. І. Лазарєва, проректора з наукової роботи УІПА, були висвітлені проблеми навчання технічній творчості у вузах, наведені приклади використання сучасних інформаційних та комп'ютерних технологій у навчальному процесі. В. Д. Тимофєєв, старший викладач економічного факультету НТУ «ХПІ» зазначив, що необхідно прищепити молоді смак до винахідницької діяльності, навчити бачити винахідницькі задачі, пропонувати товар чи послугу, просувати винахід на вітчизняний та міжнародний ринок.

Обговорення доповідей та обмін досвідом, як наголосив професор М. І. Лазарєв, проректор з наукової роботи УІПА, показали високу значущість круглого столу для подальшого удосконалення процесів навчання творчості.

Ефективною формою роботи в патентно-інформаційному забезпеченні винахідницької та інноваційної діяльності є тижні винахідника. Ці заходи пройшли випробування на багатьох заводах Харкова та організовуються відділом вже багато років. Протягом тижня кожного дня для робочих та інженерів, винахідників і раціоналізаторів різних цехів готувались великі тематичні просмотри описів винаходів, читалися лекції з проблем винахідництва, проводилися та бібліографічні огляди літератури.

Попередній тиждень винахідника "Залізничний транспорт. Сучасні засоби експлуатації та ремонту" було організовано на замовлення Статусного териториально-галузевого об'єднання "Південна залізниця". Впродовж 5-ти днів фахівці ознайомлювались з описами винаходів означеної тематики до патентів України та Росії останніх 10 років за наступними підрозділами:

• системи наземних залізниць та їх обладнання;

• локомотиви та моторні вагони загального призначення;

• залізничні вагони, платформи і конструктивні елементи кузовів рухомого потягу;

• залізничні транспортні засоби та інше.

Всього було представлено 1090 документів. Патентний повірений Є. С. Стогній та завідуючий ВТЛ прочитали лекції інженерно-технічним працівникам провідних служб дороги: «Актуальні проблеми охорони інтелектуальної власності в Україні» "Формування та використання фондів патентної документації в сучасних умовах." Учасники заходу виразили подяку співробітникам ХДНБ за представлений матеріал.

Шляхом організації та проведення конференцій, круглих столів, тижнів винахідника, презентацій та інших заходів відділ технічної літератури намагається об'єднати всіх учасників інноваційного процесу від винахідників до інвесторів. Всього за рік відділ організовує понад сто таких заходів.

ВТЛ веде роботу по підвищенню рівня патентно-інформаційного забезпечення споживачів, розширює асортимент патентно-інформаційних послуг з впровадженням інформаційних технологій, таким чином допомагає нашим винахідникам створити такий ринок винаходів у державі, який буде сприяти інноваційному шляху розвитку її економіки.

Л.В. Хлєсткова

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА ПРОБЛЕМАТИКА В ЗАПИТАХ КОРИСТУВАЧІВ І ДІЯЛЬНОСТІ ХДНБ ім. В.Г. КОРОЛЕНКА

Актуалізація етнічних чинників та загострення міжнаціональних відносин у світі спонукають бібліотеки до пошуку нових форм роботи з представниками різних національностей. Дослідження ***«Запити користувачів на літературу з історії національної куьтури та літератури»***, яке проводиться серед представників національно-культурних товариств міста Харкова, має на меті оптимізацію роботи ХДНБ ім. В.Г. Короленка в царині міжнаціонального співробітництва, задоволення інформаційних запитів представників різних етнічних груп як потенційних користувачів бібліотеки.

Зацікавленість читача – одна з найголовніших передумов роботи інформаційних закладів культури, їх подальшого розвитку. Бібліотека як центр інформації має бути необхідною для максимальної кількості наших громадян.

Розробляючи методику дослідження запитів користувачів на документи з історії національної культури та літератури, ми виходили з позицій необхідності популяризації роботи як нашої бібліотеки за цим напрямком, так і налагодження зв'язку з товариствами національної культури, що мають зібрання документів з цієї тематики. На початку дослідження ми усвідомлювали всю складність вивчення проблеми обслуговування цієї категорії користувачів у зв’язку з історичними та політичними умовами нашого часу. Розпад Радянського Союзу та проблеми національних взаємовідносин, які загострились у пострадянський період, прискорили крах системи комплектування бібліотек літературою мовами республік СРСР. Більше того, міжнаціональні конфлікти на Кавказі, спад рівня життя громадян колишніх республік СРСР спровокували зростання міграції зі Східних республік до Росії та України. У Харкові з'являються міцні вірменська, азербайджанська громади. Падіння «залізного занавесу» призвело до стрімкого зростання емігрантів з країн Азії – В'єтнаму, Афганістану, Китая та ін.

Через багатонаціональність держави перед бібліотекарем постають дві глобальні проблеми: заохочення потенційного користувача до

міжкультурної комунікації, читання, користування літературою та іншими носіями інформації, задоволення потреб представника іншої культури, а іноді – носія іншої мови.

Члени національно-культурних товариств міста – користувачі та потенційні користувачами бібліотеки, адже здебільшого це люди, які цікавляться історією, культурою, літературою свого народу.

Вибір респондентів був обумовлений наявністю яскраво вираженої етнічної та національної ідентичності, а також чітко сформованих вимог до таких інформаційно-культурних закладів як бібліотека.

Анкетування проводилося російською мовою – мовою міжнаціонального спілкування. На сьогодні отримані результати анкетування представників азербайджанської та єврейської національності.

Завдання реклами бібліотеки та популяризації її фондів виконувалось уже під час проведення опитування – респонденти цікавились роботою бібліотеки за цими напрямками, отримували запрошення до співпраці. Тему дослідження було окреслено у першому запитанні, в якому визначалася зацікавленість потенційного користувача документами і матеріалами з історії національної культури та літератури свого народу.

Про необхідність проведення цього дослідження свідчать відповіді на запитання про забезпеченість літературою: лише один респондент вважає себе достатньо забезпеченим матеріалами з цієї тематики, решта не задоволена і частково задоволена доступністю такої інформації.

Найголовніше завдання дослідження – з'ясування ролі ХДНБ у задоволенні інформаційних потреб користувача в цій галузі – дослідники виконували, звернувшись до ресконлентів із запитанням щодо джерел отримання необхідної інформації. Було запропоновано декілька варіантів. Відповіді викликають збентеження, оскільки з двадцяти респондентів варіант "ХДНБК" вибрали лише четверо, що становить 20%. Найбільша кількість респондентів отримують інформацію у мережі Інтернет (50%), варіант отримання інформації у друзів та знайомих ставлять на перше місце близько 40% відповідаючих. Лише одна людина з двадцяти на перше місце поставила варіант отримання літератури в інших бібліотеках (установу не вказано) і одна – придбання на батьківщині. Таким чином, ми можемо зробити висновок, що на сьогодні джерела отримання інформації з етнічної проблематики, з історії національної культури та літератури надзвичайно обмежені – Інтернет та електронні види одержання інформації витісняють книгу. Популярність Інтернету

обговорювати важко – це окремий аспект дослідження падіння ролі бібліотек у житті суспільства.

Популярність обміну літературою серед знайомих обумовлена комунікативною специфікою респондентів – це представники свого народу, зі сформованою позицією, люди, націлені на спілкування. Лише третя за популярністю позиція бібліотеки викликає стурбованість, адже масштаби бібліотечних фондів неможливо порівняти з приватними зібраннями.

Наші очікування щодо ролі бібліотек національно-культурних товариств не виправдовуються. Хоча дослідження ще триває і результати можуть змінитися, надії на те, що варіант отримання літератури в культурних центрах посяде визначне місто небагато. Одна з найпотужніших етнічних громад міста (єврейська) вже представила результати анкетування. Навіть враховуючи значні фонди бібліотеки Сінагоги та Єврейського культурного центру, перевагу цим бібліотекам представники єврейської громади не надали.

Те, що люди майже не купують літературу в магазинах та на книжкових ринках, може бути обумовлено низкою причин, серед яких і нестача коштів, і відсутність матеріалів з цієї тематики тощо.

Неможливість придбання літератури на теренах етнічної батьківщини пов'язана з тим, що більшість респондентів постійно проживають на території України.

Інші бібліотеки нашого міста не знайшли відображення в результатах анкетування. Можливо, це пов'язано з авторством дослідження, а також певною мірою визначається обсягом фондів.

Фонд ХДНБ ім В.Г. Короленка за наявністю літератури з цієї тематики повністю задовольняє трьох користувачів з двадцяти, (15%), решту – тільки частково. Не дивлячись на те, що доволі невелика частка респондентів позитивно оцінила фонди ХДНБ, у відповідях відображено повагу до бібліотеки, адже немає користувачів, яких наш фонд зовсім не задовольняє. Попри те, що більшість опитуваних вважають себе недостатньо поінформованими і відчувають брак літератури, незадовільно роботу бібліотеки не оцінив жоден з учасників дослідження.

Велика кількість користувачів має потребу в літературі дореволюційного (35%) та пострадянського (35%) періоду. Фонди ХДНБ цих періодів унікальні. Література радянського періоду необхідна 30% опитуваних.

На запитання *"Чи потрібна Вам література мовою Вашої національності?"* переважна більшість відповіла позитивно. Лише дві відповіді були негативними (вік респондентів – 20 і 21 рік). Очевидно, негативна відповідь спричинена незнанням мови рідного народу.

Для якісного вивчення запитів користувачів на літературу з національної та етнічної тематики, враховуючи специфіку кожної категорії користувачів, нами було виділено чотири види літератури, які можуть бути найбільш необхідними: *художня, довідкова, науково-популярна, навчальна.* Респондентам було запропоновано пронумерувати їх за ступінню важливості. Місця розподілились наступним чином: 40% користувачів хотіли б бачити в наших фондах розмаїття художньої літератури, 10% – довідкової, науково-популярній та навчальній літературі віддали перевагу по 20% опитуваних. Узагальнюючи, можна зробити висновок: найбільш необхідною для читачів є художня література мовами національних меншин, на другому місці відповідно навчальна література; третє місто посідає науково-популярна література рідною мовою; майже не користується попитом довідкова література.

Окремим завданням частиною нашого дослідження є виявлення співвідношення запитів користувачів з наявністю документів мовами національних меншин у фондах ХДНБ. Для цього було проаналізовано фонд відділу іноземної літератури. Результати дослідження будуть оприлюднені пізніше.

Тематика дослідження яскраво проявилась у відповідях респондентів на запитання: *"Що, на Ваш погляд, необхідно здійснити для популяризації етнічних культур і руйнації негативних стереотипів у сучасному суспільстві?"*. Найголовніше у відповідях – це небайдужість, а також вони вказують на існування проблеми.

Учасники дослідження порадили активізувати просвітницьку діяльність бібліотек, музеїв та культурних установ, проводити телевізійні програми за участю представників різних національностей, організовувати спільні заходи (літературні вечори, екскурсії, національні свята тощо).

За напрямком налагодження міжнаціональних відносин та сприяння розвитку національних культур цікавими заходами у діяльності

бібліотеки, на думку респондентів, були б такі: тематичні семінари національного спрямування, круглі столи, зустрічі з письменниками, тематичні виставки, екскурсії, літературні вечори тощо. Деякі учасники дослідження конкретизували свої побажання і навіть вказали тематику цих заходів: «История еврейских общин в дореволюционный период»; «Жизнь современного Израиля» та ін.

Пропозиції респондентів щодо задовільнення запитів користувачів на видання етнокультурної тематики стосувалися здебільшого доступності літератури. Більшість учасників висловлює побажання покращання комплектування періодичними виданнями. Користувачі сподіваються на відновлення міжбібліотечного абонементу і вірять, що книгу можна буде замовити не тільки в сусідньому місті, але і в іншій країні.

У сучасному поліетнічному місті представники різних національностей відчувають брак литератури національно-культурної тематики. Висока потреба в документах даної спрямованості обумовлена необхідністю вивчення національної історії та літератури представниками різних народів. Незважаючи на незадовільний стан інформаційної політики держави, діяльність бібліотеки за цим напрямком респонденти оцінюють досить позитивно. Імідж бібліотеки підтримується завдяки її комунікативній діяльності, яку відзначають учасники дослідження. Окрім доступності та наявності певної літератури вони вбачають за необхідне організацію зустрічей, семінарів, екскурсій на базі бібліотеки.

ХДНБ зробила вагомий внесок у справу миру і співробітництва представників різних культур. Діяльність бібліотеки спрямована на покращання роботи за напрямком популяризації літератури ектнокультурної тематики, задовільнення потреб користувачів у документах і матеріалах з історії національної культури та літератури.

П.В. Дмитриченко

ДОВІДКОВО–БІБЛІОГРАФІЧНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ РЕАЛЬНИХ ТА ВІРТУАЛЬНИХ КОРИСТУВАЧІВ ХДНБ ім. В.Г. КОРОЛЕНКА: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ

„СБО является перспективным и развивающимся видом информационного обслуживания, а с внедрением компьютерной технологии и вовлечением библиотек в мировые иформационные сети его возможности становятся неограниченными”

І.Г. Моргенштерн [1]

Довідково-бібліографічне обслуговування одним із перших відчуває зміни, що відбуваються у житті суспільства. Часто саме по бібліографічній роботі користувачі оцінюють бібліотеку, тому що бібліографічна інформація як стратегічний ресурс сприяє економічному, науково-технічному та соціально-політичному розвитку суспільства і використовується в усіх сферах людської діяльності [2].

Довідково-бібліографічне обслуговування справедливо відноситься до найбільш складних інтелектуальних видів бібліотечної праці. В ньому проявляється рівень культури бібліотечної роботи та ступінь професійності бібліотечного персоналу.

Наприкінці 1990-х років доволі гострого обговорення набула тема майбутнього довідково-бібліографічного обслуговування (ДБО) та „кризи ”професійної діяльності, оскільки „... жодна зі сфер бібліотечної діяльності не відчула на собі таких змін в епоху інформаційних перетворень” [3].

Сьогодення вимагає не тільки активного застосування нових технологій, а й зміни пріоритетів у професійній діяльності. На перше місце висувається якість обслуговування, внаслідок чого змінюються форми бібліографічної діяльності, додаються та розширюються методи пошуку та надання інформації, форми взаємодії з користувачами.

Автоматизація бібліотечної праці призвела до розширення функцій бібліографів і виникнення нового виду обслуговування – комплексного довідково-інформаційного обслуговування, яке потребує

поєднання у одному працівнику високо кваліфікованого бібліографа, обізнаного користувача персонального комп'ютера та спеціаліста з пошуку інформації в електронних ресурсах. Бібліографи дедалі стають дослідниками інформаційних ресурсів та упорядковують інформаційні потоки, перетворюючи інформацію в суму знань, релевантну інформаційним потребам і запитам споживачів. Вони надають не тільки бібліографічну, але й повнотекстову інформацію, здійснюють широкий спектр сервісних послуг [4].

Інформаційні потреби почали задовольнятися набагато ефективніше за рахунок модернізації традиційних операцій і додавання нових. Так, для поліпшення обслуговування користувачів, при виконанні довідок використовується ДБА бібліотеки, а також мережеві ресурси, які значно розширили пошукові можливості, кардинально скоротили час виконання запиту, трудовитрати бібліографів і різко збільшили якість та ефективність обслуговування.

Традиційне довідкове обслуговування дуже швидко трансформується у нові види роботи з користувачем, особливо з віртуальним. Тематичне коло інформаційних запитів постійно розширюється. Завданням бібліографів стає сприяння розповсюдженню електронної інформації та надання допомоги щодо орієнтації в безмежному морі Інтернет-ресурсів.

Сучасний читач надає перевагу професійно обробленій інформації, адаптованій до його практичних потреб, яка представлена у зручний для нього час, у зручній формі та на обраному ним матеріальному носії.

Функції бібліографів змінюються, з'являються нові напрямки роботи, а колись пріоритетні втрачають актуальність. Так, наприклад, з 1990 року ІБВ здійснював інформаційне обслуговування органів міського самоврядування і цей напрямок діяльності вважався дуже розвинутим та перспективним, бо були всі умови для його розвитку: зацікавленість замовників у інформації відділу, наявність ДБА, бази даних „На допомогу радам" (створеної у 1994 році), висококваліфіковані кадри зі значним досвідом довідково-бібліографічного обслуговування, які оперативно готували інформацію для місцевих органів влади та управлінь за тринадцятьма узгодженими темами.

У той час працівники нашої бібліотеки вивчали проблематику діяльності Рад та у відповідності до неї видавали щоквартальний бюлетень „Деятельность Советов народных депутатов на современном

этапе". Були встановлені ділові контакти з Радами. Щорічно працівники бібліотеки приймали участь у днях депутата, проводили виставки, перегляди літератури, виступали з оглядами за тематикою діяльності Рад.

З часом у Бібліотеки стало недостатньо ресурсів для задоволення інформаційних потреб міських органів влади. Нестабільне комплектування, відсутність повноти надходжень стали причинами зниження інформативності бібліографічних оповіщень і зумовили припинення у 2004 р. діяльності сектора бібліографічного інформування та ліквідації цього напрямку діяльності відділу.

Однією з визначальних тенденцій розвитку ДБО стає посилення ролі кооперації та координації, спільного доступу до інформаційних ресурсів, яке дозволяє максимально ефективно використовувати інформаційні, часові та трудові ресурси бібліотек.

Яскравим прикладом такої багаторічної скоординованої співпраці є „Зведений каталог періодичних видань...", який почав видаватися відділом у 1980 році за участю 25 бібліотек.

Для інформування харків`ян про періодичні видання, які відсутні у ХДНБ, але можуть бути представлені в інших бібліотеках міста, було прийняте рішення про створення електронного зведеного каталогу періодики (ЕЗКП) сумісно з Науково-інформаційним центром АСІБТ та центром Науково-інформаційних технологій Національного технічного університету „ХПІ". Перша електронна версія була підготовлена у вересні 2001 року. Учасниками були 18 бібліотек, а з 2004 року вже 33 бібліотеки, у т.ч. районні ЦБС (9 бібліотек). З 2002 року ЕЗКП формується в Інформаційно-пошуковій системі „ІРБІС". ІБВ узяв на себе функції координатора цього напрямку роботи серед бібліотек міста та виконавця по формуванню бази даних.

З метою вивчення ефективності використання БД ЕЗКП ведеться облік звернень до неї, який показує, що інтерес до ЕЗКП останнім часом помітно зріс. Якщо, наприклад, у 2006 р. кількість звернень до ЕЗКП, розміщеного на сайті Бібліотеки, становила 79747, то на 01.10.2007 р. вона дорівнює лише 75000.

За умов обмеженого фінансування бібліотек на придбання періодичних видань, „Зведений каталог періодичних видань..." став справжнім путівником по фондам періодичних видань бібліотек Харкова.

Користувачі та бібліотеки – учасниці „ЕЗКП" розуміють актуальність та важливість сумісної роботи, висловлюють подяку на адресу ХДНБ за можливість доступу до інформаційних ресурсів міста.

Сучасність висуває підвищені вимоги до оперативності, якості обслуговування та і відбору інформації. „Віртуальна довідкова служба", що розпочала свою роботу у 2005 році, стала саме тим напрямком, який поєднав традиції ДБО та новітні потреби суспільства.

У виконанні довідок бере участь більшість структурних підрозділів бібліотеки, згідно з профілем їх діяльності, спираючись на традиційні методи бібліографічного пошуку та використовуючи сукупність довідкових та бібліотечних видань, каталогів та картотек бібліотек, баз даних для пошуку та надання до інформації.

Узагальнюючи досвід дворічної роботи "ВДС", можна зазначити зростання кількості запитів та постійних відвідувачів „ВДС", які дуже тепло відгукуються про результати нашої роботи. Також радісним є те, що після одержання інформації про наші традиційні ресурси „... певне число віртуальних відвідувачів перетворюється в реальних". Значно зріс попит на електронні джерела інформації, бо Інтернет невпинно набуває популярності, а пошук в ньому стає справжнім мистецтвом [5].

Якість та оперативність інформаційних послуг значною мірою залежить від професійних якостей працівників довідково-бібліографічного підрозділу. В останні роки значно зріс рівень їх професійної кваліфікації. Фахівці, які здійснюють ДБО, володіють багатими соціогуманітарними знаннями, вільно орієнтуються у світових інформаційних ресурсах, знають структуру та можливості використання ДБА тощо. Тому, незважаючи на скрутні умови сьогодення (недостатнє фінансування, перевантаження, відсутність матеріального заохочення), вони постійно підвищують рівень та якість своєї роботи, розширюючи можливості як харків`ян, так і віддалених користувачів щодо одержання необхідної інформації.

Список літератури

1. Моргенштерн И.Г. Справочно-библиографическое обслуживание в библиотеках: науч.-практ. пособие. – М., 1999. – С.16.

2. Архіпова І., Моісеєнко Н. Імідж бібліографа довідкової служби // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. Вип. 11./ НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. АБУ; Редкол.: О.С. Онищенко (гол.) та ін. – К.,2003. – С.178.

3. Нещерет М.Ю. Immobilisin mobilie: о вечном и изменчивом в СБО (теория и практика). На примере РГБ. // Крым 2003: Труды конференции: Т.2. – М.: Изд-во 2003. – С.781.

4. Савельева Л.Д. Информационно-сервисный центр РНБ: особенности функционирования в традиционной и электронной среде // НТБ. – 2007. – №2. – С.34–38.

5. Рибак І.М. Віртуальна довідкова служба Харківськлї державної наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленка: досвід роботи та шляхи вдосконалення // Короленківські читання 2006: Матеріали наук.-практ.конф. / Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г. Короленка; Уклад. Л.М. Багрянцева. – Х., 2006. – С.86.

І.Я. Лосієвський

КОЛЕКЦІЯ КНИГ З АВТОГРАФАМИ У ФОНДАХ ХДНБ ім В.Г. КОРОЛЕНКА ЯК ДЖЕРЕЛО ДЛЯ ДОСЛІДЖЕНЬ З ЇЇ ІСТОРІЇ

У багатьох вітчизняних та зарубіжних бібліотеках, музеях, архівних установах ведеться робота з формування колекцій книг з автографами, їх дослідження, введення у науковий обіг відомостей про ці зібрання, текстової інформації та факсиміле найцінніших інскриптів – «книжкових» автографів видатних діячів науки та культури, політичних і громадських діячів. Окремі колекції українських бібліотек вже репрезентовано у спеціальних наукових виданнях та публікаціях, серед яких робота Л.М. Дениско «Автографи на книжках із колекції рідкісних видань Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського» (К., 2007), «Книги з автографами у фондах Одеської державної наукової бібліотеки ім. М. Горького. Збірка М.Ф. Комарова. Каталог» (Упорядники Л.В. Арюпіна, Г.Д. Зленко. – Одеса, 1996), «Книги з автографами у фондах Одеської державної наукової бібліотеки ім. М. Горького. Збірка М.Г. Крейна. Каталог» (Упорядник І.Е. Рікун. – Одеса, 2000), наша публікація за матеріалами колекції Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленка (далі – ХДНБК) [1]. У 2007 р. відділом рідкісних видань і рукописів ХДНБК підготовлено до друку видання основного корпусу інскриптів, яке містить текстове та факсимільне відтворення 740 автографів, біобібліографічні матеріали.

Відомості про автографи на книгах, подекуди й текстові відтворення інскриптів розміщено у численних наукових виданнях, які присвячено розкриттю особистих бібліотек, особових архівних фондів, інших архівних колекцій у бібліотеках, музеях та архівах України. Особливу цінність мають видання, де репрезентовано великі за обсягом зібрання, є зведені дані фондів різних установ: «Автографи українських і російських письменників. Анотований покажчик» (Львівська наук. б-ка ім. В. Стефаника; Уклад. П.Г. Бабяк. – Л., 1976); Архівні установи України. Довідник» (К., 2000) та ін.

Матеріали такого великого за обсягом і багатого за змістом зібрання як колекція книг з автографами ХДНБК, є одним із джерел для багатоаспектних досліджень з культурологічної тематики, історії культурного життя України, зокрема – Слобожанщини, з історії її міжнародних наукових та культурних зв'язків. Щодо історії Харківської громадської бібліотеки – перших десятиліть історії ХДНБК – матеріали колекції значно доповнять картину формування книжкового фонду одного з найбільших книгосховищ нашої держави; внесуть чимало нових рядків до хроніки пам'ятних подій, що відбулися у бібліотеці (інформація про виступи та перебування у ХДНБК видатних діячів науки і культури тощо).

Колекція створювалася понад ста двадцяти років. Вже в перших фондових тисячах ХГБ почали з'являтися примірники з автографами. Насамперед це були книги, подаровані авторами, у т.ч. відомими українськими і російськими вченими, засновниками та першими співробітниками бібліотеки, членами правління Харківської громадської бібліотеки (далі – ХГБ). У другій половині 1880-х – 1900-х рр. до фондів бібліотеки надійшли книги з дарчими написами діячів, життя та наукова й творча діяльність яких були міцно пов'язані з Харковом, з його провідною бібліотекою, місцевими вузами. Серед них педагог Х.Д. Алчевська, історик Д.І. Багалій, фізик-хімік М.М. Бекетов, історик В.П. Бузескул, фізик О.П. Грузинцев, фізіолог В.Я. Данилевський, фізик М.Д. Пильчиков, богослов І.В. Платонов (перший інскрипт датовано 27.09.1886 р.), історик М.М. Плохинський, філолог О.О. Потебня, мистецтвознавець Є.К. Рєдін, фольклорист, етнограф і літературознавець М.Ф. Сумцов, медик-практик і громадський діяч В.А. Франковський, філолог М.І. Халанський (перший інскрипт датовано 5.10.1886 р.), бібліотекознавець і бібліограф Л.Б. Хавкіна.

Правління ХГБ регулярно зверталося у пресі та листах до відомих авторів-науковців та письменників з проханням надіслати свої книги [2] . Про це свідчать, поряд із архівними документами й публікаціями тих років, дарчі написи, наприклад, інскрипти П.А. Гейсмана і Я.С. Крєм'янського.

Відомий російский вчений, воєнний історик і теоретик, генерал від інфантерії П.А. Гейсман надіслав до ХГБ свою книгу "Генеральний штаб" (СПб., 1903) з таким написом:

"Для Харьковской общественной библиотеки в виду желания, выраженного правлением, от автора, который не считает свой труд настолько интересным, чтобы дарить его по своему личному почину. П. Гейсман. 12 марта 1903 года. Петербург" (примірник № 48946/1152281). Інскрипт Я.С. Крєм'янського, вченого-медика і наукового журналіста, схожий на листа до ХГБ та її читачів, починається такими словами:

"В Харьковскую Общественную библиотеку вследствие письма проф. Д. Багалея имею честь представить эту книжечку в знак сердечного сочувствия целям Библиотеки и в надежде на её плодотворную популяризацию изложенных здесь объективных и общеполезных истин к охране частного и общественного здоровья..." (на брошурі Я.С. Крєм'янського "О наиболее верных способах исследования коховских истинных бугорчатых палочек...". СПб., 1903; примірник № 48156/1151379).

Подібні інскрипти висвітлюють історію формування колекцій ХГБ, історію стосунків Бібліотеки з авторами, особливості авторського ставлення до співпраці з Бібліотекою, характер авторських уявлень про свого читача тощо.

У 1886–1893 рр. до ХГБ надійшло зібрання книг та рукописів Г.П. Данилевського (1829–1890), славнозвісного харків'янина, видатного письменника, перекладача, історика слобожанської культури. Завдяки цій колекції у фондах бібліотеки і тепер знаходяться книги з автографами письменників І.С. Аксакова, Н.В. Гєрбєля, Н.С. Кохановської, Є.Л. Кочетова, Н.В. Кукольніка, Л.О. Мєя, М.Л. Міхайлова, В.О. Міхнєвіча, Я.П. Полонського, Є.А. Саліас-де-Турнеміра, Н.Ф. Щербіни і Я.І. Щоголєва, вчених-істориків Д.І. Багалія, Н.П. Барсукова, В.А. Більбасова, Л.Б. Вєйнбєрга, Г.О. Милорадовича, історика мистецтва і журналіста Є.М. Гаршина, філолога Я.К. Грота, археографа П.П. Вяземського, літературознавця і критика М.Ф. Де-Пуле, філософа К.Н. Лєонтьєва,

літературознавця А.П. Мілюкова, літературознавця і бібліографа К.К. Фойгта, істориків, етнографів й фольклористів П.В. Шейна та Д.І. Яворницького, письменника й видавця А.С. Суворіна та ін. Значний інтерес для біографів Г.П. Данилевського, для істориків українського бібліофільства становлять також книги з власницькими написами і позначками письменника, з автографами його предків, членів родини.

Книги з автографами відомих авторів, власницькими написами, що мають певне історико-культурне значення, надійшли також з бібліотек Д.І. Багалія, І.П. Білоконського, В.П. Бурєніна, П.П. Гнєдіча, В.Ю. Данилевича, С.М. Ігумнова, М.О. Лавровського, І.Ф. Леваковського, О.О. Потебні, І.І. Срезневського, Г.М. Цехановецького, Н.І. Черняєва, І.П. Щелкова, К.М. Яроша та ін. Деякі примірники з автографами письменників увійшли навіть у перші фондові сотні ХГБ, наприклад, під № 116 знаходимо "Собрание сочинений Гете в переводах русских писателей" (СПб., 1879. – Т.7) з інскриптом редактора – Н.В. Гєрбєля (дарчий напис В.П. Бурєніну).

У 1903 р. за ініціативою голови правління ХГБ Д.І. Багалія у бібліотеці було створено відділ рукописів і автографів, основними завданнями якого стали виявлення "листів, мемуарів, записок, автографів" у приватних зібраннях, звернення до видатних діячів Росії та зарубіжжя з проханням про надіслання автографів, організація їх збереження та науковий опис [3]. Цю роботу було доручено відомим харківським науковцям О.П. Кадлубовському і В.І. Савві.

Протягом 1903–1910-х рр. у відділі, поряд з іншими зібраннями, створювалася колекція книг з автографами, але у 1920-х рр. робота за цим напрямком вже припинилася. Формування колекції "книжкових" автографів було продовжено у середині 1930-х рр. за ініціативою М.О. Габель – керівника книгознавчої групи ХДНБК, яку 1940-го року було реорганізовано у відділ рідкісних видань та рукописів. Однак систематичного характеру ця робота набула лише у післявоєнний період під керівництвом завідувачів відділу О.І. Черкашина та І.Я. Лосієвського. Поповнення колекції здійснювалося шляхом поступового розшуку примірників з автографами, що мали історико-культурну цінність, у загальних книжкових фондах ХДНБК, фондах інших державних бібліотек, відомчих бібліотек, у приватних зібраннях. Активізувалися безпосередні контакти співробітників відділу з авторами – видатними вченими і письменниками, діячами мистецтва. З ініціативи О.І. Черкашина було поновлено традицію звернення бібліотеки до

відомих авторів з проханням надсилати свої книги і рукописи. Завдяки цьому зібрання книг з автографами ХДНБК значно поповнилося сучасними творами. Серед них були примірники з автографами письменників-лауреатів Державної (Сталінської) премії СРСР. Колекціонувалися також "книжкові" автографи художників, композиторів, артистів, діячів науки і техніки.

У 1980–2000-ті рр. до бібліотеки надійшли приватні колекції книг з автографами, зібрані П.М. Бібою, Б.Й. Зільберштейном, Б.Л. Інгорем, І.Я. Кагановим, Ф.П. Медведєвим, Б.О. Полушиним (Борисом Чічібабіним), О.Л. Сараною, О.І. Сердюком (Лесем Сердюком), Є.В. Тарлє, О.М. Фінкелем та ін. Проводилася робота з наукового опису зібрання, складено історико-культурний коментар до нього.

Джерелами з ідентифікації інскриптів були спеціальні наукові видання, де факсимільно репрезентовані колекційні комплекси «книжкових» та інших автографів у державних та приватних зібраннях, а також усі видання, які містять факсиміле автографів (не тільки на книгах) того чи іншого діяча, наприклад, академічні видання творів, меморіальні видання (збірники, альбоми) тощо.

Таким чином було виявлено й дарчі написи, зроблені від імені автора іншими особами, а також схожі з авторськими дарчими пам'ятні написи про дарунок. Один з прикладів – напис на обкладинці книги Д.І. Мєндєлєєва "Нефтяная промышленность в Северо-Американском штате Пенсильвании и на Кавказе" (СПб., 1877; (примірник № 11213/1040697): «*От Дмитрия Ивановича Менделеева. Март 1888*». При порівнянні цього напису з факсиміле рукописів і підписів великого вченого стає очевидним, що кількість розбіжностей у написанні окремих літер та цифр є дуже значною, і, насамперед, це стосується написання «Д», «М», «т» і цифр, які складають дату. У таких випадках мєндєлєєвський почерк 1880-х рр. (до речі, більш загострений, іншого нахилу) незмінно демонструє досить специфічні графічні форми. Отже, є підстави вважати вищенаведений інскрипт пам'ятним написом про дарунок Д.І. Мєндєлєєва – написом, зробленим невідомою особою, можливо, одним з його колег. Враховуючи, що цю книгу було зареєстровано у ХГБ близько 1888 р. (дані про неї – саме під № 11213 – вміщено у друкованому каталозі 1890 р. [4]), можна припустити: йдеться про дарунок великого хіміка новоутвореній харківській бібліотеці.

x x x

Колекція книг з автографами ХДНБК нині нараховує майже 5,5 тис. примірників видань XVI–XXI ст. Вказаному періоду відповідає і хронологічний обсяг написів. З точки зору їх типологічної характеристики слід зауважити: у зібранні представлені всі види "книжкових" автографів, у т.ч. авторський і власницький дарчий напис, саме власницький напис, пам'ятний напис, інші написи на титулі і форзацах (нотатки, коментарі, примітки), маргіналії (пам'ятні написи, нотатки, читацький коментар, примітки на берегах та між рядками, авторські редакційні вставки, коректорські позначки тощо), малюнки авторів і власників. Написи зроблено в основному українською та російською мовами, а також білоруською, латинською, грецькою, церковнослов'янською, староукраїнською, старопольською, польською, німецькою, французькою і англійською. Деякі автографи двомовні – латинсько-грецькі, українсько-російські, англійсько-російські та ін.

Колекція ХДНБК містить (окрім вже названих) такі раритети, як книги з автографами класиків української літератури Т.Г. Шевченка, Є.П. Гребінки, П.О. Куліша, М.П. Старицького, М.Л. Кропивницького, П.Г. Тичини, М.Т. Рильського та ін.; російських письменників XVIII –XX ст. М.М. Хєраскова, Є.А. Баратинського, В.Г. Бєлінського, А.Ф. Вєльтмана, П.А. Вязємського, В.Г. Короленка, А.П. Чехова, І.О. Буніна, Анни Ахматової, С.А. Єсєніна, М.А. Свєтлова, К.І. Чуковського, М.А. Шолохова; польського поета Леопольда Стаффа. Є дарчі, пам'ятні та власницькі написи видатних вітчизняних і зарубіжних вчених XIX–XX ст. – історика Д.М. Бантиша-Каменського, археолога та етнографа М.Ф. Біляшівського, філолога, історика і письменника О.М. Бодянського, вченого-енциклопедиста, засновника Харківського університету В.Н. Каразіна, філолога-славіста і етнографа І.І. Срезневського, літературознавців А.Н. Вєсєловського і Д.М. Овсянико-Куликовського, філософа і богослова о.Павла Флорєнського, істориків В.О. Барвінського, І.М. Грєвса і Є.В. Тарлє; географа і біолога Л.С. Бєрга, філологів О.І. Білецького, І.К. Білодіда, Л.А. Булаховського і В.В. Віноградова, ботаніка і генетика Н.І. Вавілова, етнографа й лінгвіста О.В. Ветухова, гідромеханіка Г.Ф. Проскури, агрохіміка Д.Н. Пряніпнікова, мистецтвознавця А.А. Сідорова, французького філолога-славіста Андре Мазона, англійського книгознавця і бібліографа Дж. С.Г. Сіммонса.

Серед автографів є також інскрипти художників та графіків Васілія Вєрєщагіна, Антона Манастирського і Володимира Масика; композиторів Дмітрія Шостаковіча, Рейнгольда Глієра, Ріхарда Штрауса, Анатолія Кос-Анатольського і Левка Ревуцького; піаніста і композитора Алєксандра Гольденвєйзера, драматичних акторів Ігоря Ільїнського, Вєри Марєцької, Івана Мар'яненка, Вєри Пашенної, Олени Полевицької, Леся Сердюка, Боріса Тєніна, Фаїни Ранєвської, Бориса Чіркова, Єлєни Шатрової, співачки Зари Долуханової.

Одну з найбільших груп у колекції книг з автографами складають примірники, подаровані авторами Харківській громадській бібліотеці, пізніше – ХДНБК. Це книги з дарчими написами класика української літератури І.С. Нечуя-Левицького (три інскрипти), славнозвісних вчених – М.М. Богословського, М.С. Бокаріуса, В.Е. Грабаря, М.В. Довнар-Запольського, Н.П. Кондакова, А.Ф. Коні, І.Ю. Крачковського, А.Ю. Кримського, Н.О. Лосського, І.В. Лучицького, Б.М. Ляпунова, П.Н. Мілюкова, В.Л. Модзалевського, О.М. Огоновського, В.М. Перетца, Д.М. Пєтрушевського, М.Д. Присьолкова, В.А. Стєклова, Є.Н. Трубецького, І.В. Цвєтаєва, М.П. Чирвинського та ін. (у т.ч. вже названих серед перших фондостворювачів ХГБ). До вказаної групи належать книги з інскриптами відомих письменників ХХ ст. – М.П. Бажана, М.В. Ісаковського, С.Б. Капутікян, А.С. Малишка, М.Т. Рильського, К.М. Сімонова, С.Д. Скляренка, А.Т. Твардовського, М. Турсун-Заде, В.Г. Яна, К.Я. Ваншенкіна, В.Н. Войновича, Є.А. Євтушенка, Н.М. Коржавіна, В.О. Коротича, Б.Ш. Окуджави. Є також зібрання книг – подарунків від авторів-харків'ян, які були читачами ХДНБК, – з інскриптами письменників О.Т. Гончара, І.А. Гофф, І.О. Виргана, Л.Н. Вишеславського, К.О. Гордієнка, Е.Г. Казакєвіча, І.М. Меттера, І.Л. Муратова, Г.М. Поженяна, М.Д. Рахліної, А.Є. Рєкємчука, Б.А. Чічібабіна, Г.А. Шенгелі та ін.; з автографами відомих вчених та діячів мистецтва.

Література

1. *Лосиевский И.Я., Хасаханова Ж.А.* Инскрипты литераторов и ученых-гуманитариев XIX–начала XX века в фондах Харьковской государственной научной библиотеки им.В.Г.Короленко. № 1–109 // Нов. лит. обозр. – 2006. – № 81. – С.402–419. Інформація про наявність та розширення колекцій книг з автографами міститься на сайтах обласних універсальних наукових бібліотек та вузівських бібліотек, у публікаціях

співробітників цих установ (див., напр.: *Гурай Л.* Деякі питання роботи сектору рідкісних і цінних книг Дніпропетровської ОУНБ //Бібліотечна планета. – 2003. – № 3. – С.17).

2. Див.: Первый год Харьковской общественной библиотеки. – Х., 1888. – С.6; Отчет за третий год Харьковской общественной библиотеки… – Х., 1889. – С.3–4. Історія надходжень до ХДНБК книжок від авторів є ширшою за нашу тему: численні науковці та літератори з усіх кінців Російської імперії, які відгукнулися на прохання правління ХГБ, найчастіше надсилали свої книги без авторського дарчого напису. На багатьох примірниках збереглися позначки "*від автора*", що залишили інші особи, очевидно, співробітники бібліотеки.

3. *Багалей Д.И.* Об учреждении отдела рукописей и автографов: (Докл. на экстр. собр. чл. ХОБ 20 апр. 1903 г.) //Отчет Харьковской Общественной библиотеки за 17-й год ее существования… – Х., 1903. – Прил.5. – С.37. Див. також: Харьк. губерн. ведомости. – 1903. – 22 апр.

4. *Каталог* Харьковской общественной библиотеки. – Х., 1890. – С. 216.

О.Б. Стогній

ПРО ВЗАЄМОВІДНОСИНИ ХДНБ ім. В.Г.КОРОЛЕНКА З НАВЧАЛЬНИМИ ЗАКЛАДАМИ КУЛЬТУРИ м. ХАРКОВА

Харківська державна наукова бібліотека ім. В.Г. Короленка та навчальні заклади культури – Харківське училище культури (далі ХУК) та Харківська державна академія культури (далі ХДАК) – співпрацюють вже багато років. Зміст та напрямки їх спільної діяльності були висвітлені у працях Л.А. Анучиної та М.П. Васильченка, А.М. Перепечі, І.М. Руденка (1, 4, 5). Аналіз матеріалів показав, що особливо плідними були взаємозв'язки між інститутом культури та бібліотекою у 80–90 рр. XX ст., після укладення договору про творчу співпрацю.

В ті часи фахівці Харківської державної наукової бібліотекки ім. В.Г. Короленка (надалі ХДНБ) разом з викладачами різних кафедр вузу провели дослідження "Система пропаганди ББІЗ в бібліотеках міста та шляхи її удосконалення" (кафедра галузевого бібліографознавства), "Інформаційна діяльність бібліотек в умовах централізації" (кафедра загального бібліографознавства), "Фонди краєзнавчої літератури в системі фондів ОУНБ" (кафедра фондів і каталогів), "Бібліотечні ресурси

м. Харкова: оптимізація обслуговування населення регіону" (кафедра бібліотекознавства).

У жовтні 1994 р. у ХДНБ відбулося засідання круглого столу "ХДІК та ХДНБ: шляхи розвитку творчих контактів", на якому декан бібліотечного факультета інституту Н.М. Кушнаренко запропонувала активізувати роботу за трьома основними напрямками: наукова, виробнича діяльність і підготовка кадрів. Стосовно наукової роботи було запропоновано вивчати історію бібліотечної справи на Слобожанщині та комп'ютеризацію бібліотечно-бібліографічної діяльності. Ці напрямки науково-дослідної роботи стали одними з провідних для ХДНБ на наступні роки.

На базі ХДНБ діяв навчально-науковий комплекс (ННК). Його робота регламентувалася спеціальним положенням, в якому було визначено основні завдання, зміст та порядок діяльності. Проте з часом ці документи втратили чинність, а нові не створювались.

Нині взаємовідносини між бібліотекою та ХДАК розвиваються не так інтенсивно, як хотілося б, проте вони існують і відіграють важливу роль в їх діяльності. Серед основних напрямків співпраці можна виділити такі:

– проведення у бібліотеці лекційних та практичних занять для студентів ХДАК, ХУК;

– рецензування авторефератів дисертацій аспірантів та дипломних робіт студентів ХДАК, матеріалів, підготовлених фахівцями ХДАК;

– участь у наукових заходах, які проводять бібліотека та академія;

– організація виробничої практики студентів на базі бібліотеки.

Лекційні та практичні заняття проводяться, як правило, на основі домовленості між конкретним викладачами академії та працівниками бібліотеки. Науковці ХДАК згідно з навчальними планами приводять студентів до бібліотеки на заняття. Необхідно відзначити роботу таких відділів за цим напрямком: науково-методичного, україніки, автоматизації; комплектування фондів, іноземної, технічної літератури. В статистичному вигляді кількість занять коливається від 18-ти у 2000 р. до 1-го у 2004 та 5-ти у 2006 р. Таким чином спостерігається тенденція до зниження показників, що є негативним явищем. Тематика занять визначається напрямками роботи відділів, наприклад: "Стан нормативного забезпечення бібліотечної справи у сучасних умовах", "Планування у бібліотеці. Система статистичних показників, їх взаємозв'язок та використання у плануванні діяльності", "Ком-

плектування фондів ХДНБ ім. В.Г. Короленка. Історія та сучасність", "Організація і збереження бібліотечних фондів", "Науково-дослідна робота ХДНБ ім. В.Г. Короленка", "Міжнародні зв'язки бібліотеки ім. В.Г.Короленка" тощо.

Фахівці ХДНБ до участі в навчальному процесі не залучаються, хоча раніше це практикувалося. Вони працювали за сумісництвом в ХДАК, запрошувались для проведення практичних та семінарських занять. На нашу думку, зменшенням кількості студентів можна пояснити відсутністю фінансів на оплату праці фахівців "зі сторони".

На базі ХДНБ написано ряд студентських наукових (дипломних) робіт, наприклад: "Бібліотечні каталоги ХДНБ ім. В.Г. Короленка на зламі XIX–XX століть" (студентка А. Олешко, керівник – доц. ХДАК В.В. Сєдих), "Сучасні проблеми фінансування бібліотек" (студентка В. Новодольська, керівник – голов. бібліотекар науково-методичного відділу О.Б. Стогній), "Автоматизація інформаційного пошуку в бібліотечних інформаційно-пошукових системах (на прикладі ХДНБ ім. В.Г. Короленка)" (студенка О. Тихомирова) та інші.

Важливим напрямком співпраці є рецензування матеріалів, підготовлених науковцями та аспірантами ХДАК (наприклад, навчальний посібник доцента Г.П. Терентьєвої "Патентно-інформаційне забезпечення інтелектуальної власності", програма курсу "Патентна та ліцензійна діяльність", програма курсу "Книгознавство. Історія книги" проф. ХДАК М.А. Низового, навчальні матеріали, підготовлені доцентом ХДАК С.В. Сищенко), а також дипломних робіт студентів.

Серед авторефератів дисертацій, на які були написані відгуки, варто назвати такі: Тавальтех Алі "Стратегічне управління діяльністю бібліотеки" (наук. керівник проф. М.А. Низовий), О.М. Кобелєва "Бібліометричний аналіз розвитку українського бібліотекознавства в 1970–1990 роки" (наук. керівник проф. В.О. Ільганаєва), І.О. Бондаренко "Зберігання бібліотечних фондів України в умовах інформатизації суспільства (наук. керівник проф. Н.М. Кушнаренко), Т.Д. Булах "Бібліотечна селекція документів в умовах інформатизації" (наук. керівник проф. В.О. Ільганаєва).

У рецензуванні робіт науковців та студентів активну участь беруть провідні фахівці багатьох структурних підрозділів бібліотеки.

Реалізується і такий напрямок співпраці, як проведення спільних науково-організаційних заходів та участь у заходах, які проводяться у ХДНБ та ХДАК. На заняттях бібліографічної студії, присвяченій пам'яті

видатного українського бібліографа І.І. Корнейчика виступив доц. ХДАК В.В. Сєдих з повідомленням "Проблеми історії бібліотечної каталогізації у науковій спадщині І.І. Корнейчика: на прикладі монографії "Історія української бібліографії. У міжнародному семінарі "Бібліотечне краєзнавство: нові технології" брала участь проф. Н.М. Кушнаренко, яка виступила з доповіддю "Стратегічні напрямки краєзнавчої діяльності бібліотек в умовах електронного середовища" (3, 7). На Всеукраїнські наукові читання "Академік Д.І. Багалій і бібліотечна справа України", які проводились у бібліотеці з нагоди 150-річчя від дня народження вченого (травень 2007 р.), була подана доповідь доц. ХДАК В.В. Сєдих та ст. викладача О.П. Щербиніної "Внесок Д.І. Багалія у формування Харківської бібліотечної школи". Можна навести інші приклади подібної співпраці (2, 10).

У грудні 2007 року відбулося засідання круглого стілу за темою "Молодий працівник ХДНБ ім. В.Г. Короленка – погляд у майбутнє", в якому крім молодих спеціалістів та зав. відділами бібліотеки брали участь науковці та студенти ХДАК. Доктор пед. наук, доцент А.А. Соляник висвітлила проблеми, пов'язані з працевлаштуванням випускників вузу за спеціальністю "Книгознавство, бібліотекознавство та бібліографія". Директор ХДНБ ім. В.Г. Короленка, засл. працівник культури України В.Д. Ракитянська та викладач ДАК В.П. Жукова брали активну участь в обговоренні проблем бібліотечної професії.

Науковці ХДАК постійно беруть участь у днях фахівця-бібліотекаря, які проводить кабінет бібліотекознавства науково-методичного відділу.

Слід відзначити спільні публікації у фахових виданнях та спільну участь у наукових конференціях. Так у журналі "Бібліотечний вісник" було опубліковано статтю В.В. Сєдих та Т.М. Грищук "До питання про організацію єдиного українсько-російського алфавітного каталогу (за матеріалами інструкції ХДНБ ім. В.Г. Короленка)" (6).

За результатами першого етапу регіонального дослідження "Електронні ресурси бібліотек Харкова: склад та використання" у 2006 р. голов. бібліотекар ВОНДР Н.І. Капустіна разом з доцентом ХДАК Г.В. Шемаєвою підготовили на міжнародну НПК "Роль бібліотек у формуванні єдиного науково-інформаційного простору України" доповідь з електронною презентацією "Регіональні бібліотечні електронні ресурси: аналіз стану та планування розвитку" та статтю з однойменною назвою.

На базі ХДНБ проходили стажування науковці академії, доценти В.В. Сєдих, М.П. Васильченко та інші.

Фахівці ХДНБ також беруть участь у заходах ХДАК. Так завідувачка науково-методичного відділу О.П. Куніч та голов. бібліотекар цього ж відділу Г.Д. Ковальчук були учасниками міжнародної НПК "Духовна культура. Культура в інформаційному суспільстві", голов. бібліотекар О.Б. Стогній відвідав заняття майстер-класу, яке проводив у приміщенні ХДАК проф. МГДК Ю.М. Столяров. Фахівці багатьох відділів брали участь у конференції "Харківська бібліотечна школа: до 80-річчя заснування", яка проходила у ХДАК у вересні 2007 р. З доповіддю за результатами дослідження "Молодий фахівець наукової бібліотеки – погляд у майбутнє" виступила працівник відділу організації науково-дослідної роботи А.Л. Шалиганова. Необхідно відмітити, що консультаційну допомогу в проведенні цього дослідження їй надавала доктор історичних наук, професор, зав. кафедрою соціальних комунікацій академії В.О. Ільганаєва.

Фахівець відділу україніки О.Тихомирова на конференції молодих учених ХДАК (липень 2007 р.) виступила з доповіддю про регіональний інформаційний портал "Харківщина".

Не можна залишити без уваги і той факт, що доктор філол. наук, зав. відділом рідкісних видань і рукописів ХДНБ І.Я. Лосієвський є членом спеціалізованої Ради по захисту кандидатських та докторських дисертацій при ХДАК.

Фахівці академії досить часто виступають з доповідями на заходах, які проводить ХДНБ (як правило, вони публікуються у виданнях бібліотеки), проходять стажування на базі відділів бібліотеки тощо, а нам слід ще працювати за цим напрямком, оскільки публікацій фахівців бібліотеки у виданнях ХДАК обмаль. Бажано організувати стажування працівників бібліотеки на спеціалізованих кафедрах академії, що дозволило б їм ближче ознайомитись з теоретичними проблемами за своїми напрямками роботи, обмінятись досвідом, підвищити свою кваліфікацію.

Слід відмітити і той факт, що ХДНБ не тільки приймає на роботу випускників ХДАК, але і сама готує для академії наукові кадри. Так колишні працівники бібліотеки В. Маркова, О. Кобєлєв, О. Толста захистили кандидатські дисертації і працюють на спеціальних кафедрах академії.

Налагоджена співпраця ХДНБ і бібліотеки ХДАК щодо обміну літературою. Так від 2001 до 2007 рр. бібліотека ХДАК передала ХДНБ 2397 примірників видань зі своїх фондів, в свою чергу ХДНБ надіслала бібліотеці ХДАК 278 примірників своїх видань.

Взаємовідносини ХДНБ, ХДАК, ХУК висвітлюються на сторінках інформаційного бюлетеня "Хроніка ХДНБ ім. В.Г. Короленка", який виходить друком щоквартально (8), а також на веб-сайті бібліотеки у відповідному розділі.

Організація виробничої практики студентів ХДАК на базі ХДНБ є важливим напрямком їх співпраці. Бібліотека завжди була базою для практики студентів різних курсів, але зараз ситуація змінилася на гірше, адже кількість студентів значно скоротилася. Незважаючи на це, за винятком 2003, 2004 рр., студенти ХДАК проходили виробничу практику у бібліотеці (2000 р. – 3 чол.; 2001 р. – 1 чол.; 2002 р. – 2 чол.; 2005 р. – 1 чол.; 2006 р. – 1 чол.).

Особливо плідною стосовно виробничої практики є співпраця ХДНБ із ХУК. Студенти цього закладу постійно проходять практику на базі бібліотеки і бажали б у ній працювати. Найчастіше практичні заняття з курсу "Бібліотечне краєзнавство" проводяться на базі відділу україніки. Студенти мають можливість оволодіти основами професійної майстерності за цим напрямком роботи. Загалом 11% фахівців ХДНБ – випускники училища культури.

Виробничій практиці студентів ХУК присвячено повідомлення В.О. Ярошик "Організація виробничої практики з бібліотечного краєзнавства студентів Харківського училища культури: з досвіду роботи відділу україніки ХДНБ ім. В.Г. Короленка", з яким вона виступила на Всеукраїнській НПК "Традиції та іновації у підготовці сучасного фахівця культури і мистецтв", що проходила на базі ХУК у квітні 2007 р.

Проблема налагодження взаємовідносин ХДНБ та ХДАК, обговорювалася на засіданні секції вченої ради з питань наукового управління та бібліотечної технології, яке відбулося у грудні 2006 року. Одним із ухвалених рішень було укладання "Договору про співробітництво". Його проект було розроблено науково-методичним відділом та узгоджено з ХДАК, а з червня 2007 року договір набув чинності. Основні його положення такі:

– координувати тематику науково-дослідної роботи;

– організовувати стажування фахівців ХДНБ на спеціалізованих кафедрах ХДАК;

– використовувати друковані органи ХДАК з метою публікації наукових розвідок та інших матеріалів короленківців;

– відвідувати заходи, які проводить академія культури, зокрема захист докторських та кандидатських дисертацій бібліотекознавчої тематики;

– запрошувати фахівців академії для читання лекцій в системі виробничого навчання працівників бібліотеки і ряд інших.

Сподіваємося, що взаємовідносини ХДАК та ХДНБ ім. В.Г. Короленка станут стабільними і дадуть плідні результати.

Література

1. Анучіна Л.В. Бібліотечний факультет ХДІК на новому етапі свого розвитку / Л.В. Анучіна, М.П. Васильченко, В.К. Удалова // Бібліотекознавство і бібліографія, 1989, Вип. 29. – С.75–82.

2. Кондратенко О.О. Корпоративна каталогізація в Україні: досягнення і перспективи / О.О. Кондратенко, О.П. Щербініна, В.В. Сєдих // Короленківські читання: матеріали наук.-практ. конф. 8 жовтня 2005 р. / ХДНБ ім. В.Г. Короленка. – Х., 2005. – С.110–118.

3. Кушнаренко Н.М. Стратегічні напрями краєзнавчої діяльності бібліотек в умовах електронного середовища / Н.М. Кушнаренко // Бібліотечне краєзнавство: нові технології: Матеріали міжнар. семінару 22–23 березня 2005 р. / ХДНБ ім. В.Г. Короленка; Уклад.: Н.І. Полянська, В.О. Ярошик. – Х., 2005. – С.4–10.

4. Перепеча А.М. О состоянии и перспективах развития творческих контактов ХГНБ и ХГИК / А.М. Перепеча // Интеграция библиотечной науки и практики в Украинской ССР: сб. науч. тр. – К., 1988. – С.16–23.

5. Руденко І.М. Підготовка бібліотечних працівників у Харківському училищі культури. / І.М. Руденко // Короленківські читання: матеріали наук.- практ. конф. 8 жовтня 2000 р. / Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г. Короленка. – Х., 2000. – С.21–27.

6. Сєдих В.В. До питання про організацію єдиного українсько-російського каталогу: (за матеріалами інструкції ХДНБ ім. В.Г. Короленка) / В.В. Сєдих, Т.М. Грищук // Бібл. вісн. – 2003. – № 1. – С.8–12.

7. Сєдих В.В. Проблеми історії бібліотечної каталогізації у науковій спадщині І.І. Корнейчика: на прикладі монографії "Історія української бібліографії" / В.В. Сєдих // Бібліографічні студії пам'яті

українського бібліографа Ігоря Корнейчика, 20 жовтня 2004 р. / ХДНБ ім. В.Г. Короленка; Уклад В.О. Ярошик. – Х., 2004. – С.16–20.

8. Хроніка Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленка: Інформ. бюл. 2001–2006 рр. // Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г. Короленка; Уклад.: О.П. Кунич, Г.Д. Ковальчук. – Х., 2001–2007.

9. Шемаева А.В. Влияние ассоциации современных информационно-библиотечных технологий на формирование региональной инновационной политики / А.В. Шемаева // Харківській регіон: пошук стратегії оптимального розвитку: Матеріали наук.-практ. конф. (19 жовтня 2005 р.) / ХДНБ ім. В.Г. Короленка; Уклад.: Е.І. Романова, Х.В. Хлєсткова. – Х., 2005. – С.98–101.

10. Щербініна О.П. Д.І. Багалій та Харківська громадська бібліотека: каталогознавчий аспект / О.П. Щербініна, В.В. Сєдих // Короленківські читання: матеріали наук.-практ. конф. 8 жовтня 2000 р. / ХДНБ ім. В.Г. Короленка. – Х., 2000. – С.113–124.

Г.О. Туркот

РОЛЬ МБА ХДНБ ім. В.Г.КОРОЛЕНКА У ЗАДОВОЛЕННІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОТРЕБ ХАРКІВ'ЯН

Кардинальні зміни, що відбулися за останні роки в економічному, соціально-політичному та культурному житті України, не пройшли осторонь і бібліотечну сферу. На наукові бібліотеки лягла відповідальність за формування інформаційних ресурсів та корекцію системи обслуговування користувачів з урахуванням розвитку соціальних відносин. Дослідження показали, що змінився склад користувачів, цілі відвідування бібліотек та види інформаційних послуг, що їм потрібні.

Технологічні можливості міжбібліотечного абонемента в системі надання інформаційних послуг дозволяють поєднувати традиційну практику і застосування передових технологій, тим самим сприяючи більш ефективному використанню інформації.

Щоб зрозуміти сьогоднішні тенденції роботи відділу міжбібліотечного абонемента ХДНБ ім. В.Г. Короленка та взагалі системи МБА, необхідно розглянути його передісторію.

Ця прогресивна, доступна широкому колу користувачів форма обслуговування набула розвитку під час відкриття перших платних

абонементів Харківської громадської бібліотеки (так раніше називалася ХДНБ ім. В.Г. Короленка). Тоді платний абонемент обслуговував лише харків'ян, а з 1900 року його користувачами стали і жителі інших міст Харківської губернії.

У XX ст. міцніють зв'язки ХДНБ з науковцями та виробничиками Харкова. Працівники відділу МБА виступають у наукових установах, на підприємствах, в учбових закладах з інформацією про роботу книгозбірні, розповідають про її унікальні фонди, розсилають письмові повідомлення, листівки інформаційного характеру. Завдяки цим зусиллям у 60-ті роки абонентами МБА стали понад 1000 трудових колективів м. Харкова, в т.ч. серед промислових підприємств, науково-дослідних інститутів, проектних організацій, вищих та середніх учбових закладів.

Одним з головних завдань стає удосконалення форм і методів роботи з пропаганди науково-технічної книги. Книговидача літератури цієї тематики складала від 30% до 47% від загальної книговидачі.

У 1969 році затверджено "Положение о единой общегосударственной системе межбиблиотечного абонемента в СССР", яке започаткувало новий етап у розвитку системи МБА. Документ націлював на корінну перебудову існуючих форм організації МБА, ліквідацію галузевого відокремлення, передбачав зміцнення зв'язків у масштабі всієї країни. У зв'язку з цим в Україні були прийняті відповідні рішення. Все це обумовило певні структурні зміни в ХДНБ. У червні 1969 року на базі сектора МБА було створено відділ, який став координаційним центром з питань МБА для бібліотек Харківської зони (Полтавська, Сумська та Харківська області). Як універсальний регіональний центр МБА відділ виконував замовлення абонентів, здійснював бібліографічний пошук відповідно до запитів користувачів, переадресовував замовлення на літературу, що відсутня у бібліотеці.

Подальшому розвитку МБА сприяло впровадження стандартів "Единая государственная система межбиблиотечного абонемента" (ГОСТ 7–31–81) та "Единая государственная система межбиблиотечного абонемента" (ГОСТ 7–31–89). Ці нормативні документи встановили основні положення, структуру, порядок функціонування ЄДС МБА.

Автоматизація ХДНБ ім. В.Г. Короленка почалася з відділу МБА. У 1989 році було розроблено локальну автоматизовану підсистему МБА. Працівники відділу брали участь у її дослідній експлуатації: формували

БД "Абонент" та "Замовлення", до яких вносили відповідні відомості про абонентів МБА та книговидачу.

Ефективне інформаційне обслуговування неможливе без постійного вивчення потреб користувачів. Для індивідуальних абонентів воно відбувається вже під час оформлення документів на право користування МБА, адже в заяві-анкеті вказується, з яких галузей знань потрібні абоненту книжки.

Користувачами індивідуального абонемента є науковці, фахівці, що мають вчений ступінь (майже 46% загальної кількості), діячі науки, культури, винахідники, журналісти, музикознавці. Доречно зазначити, що серед персональних абонентів-науковців за останні роки зросла (з 16% до 23%) кількість молоді, яка займається науковою діяльністю.

Традиційно серед користувачів 1-ої категорії переважають викладачі вищих навчальних закладів, тому забезпечення бібліотекою освітнього процесу вищої школи стало одним з пріоритетних напрямків роботи МБА. У зв’язку з організаційними та змістовними змінами в науковій сфері в умовах багатопрофільної спеціалізації розширилися інформаційні запити відповідної категорії користувачів: крім суто професійних видань, вони замовляють документи з фінансів і права, маркетингу, психології. Соціальні, екологічні, культурні процеси, що так швидко змінюються, спричинили введення в педагогічний процес таких дисциплін, як екологія, валеологія, релігієзнавство, всесвітня історія культури, що зумовило підвищений попит на ці видання викладачів.

Різке скорочення промислового виробництва супроводжувалося відчутним зменшенням кількості абонентів-фахівців з технічних дисциплін та збільшенням кількості фахівців гуманітарного профілю, які потребують видань з політології, соціології, педагогіки, психології. Звичайно, зросла кількість замовлень на видання з цих галузей знань, але значна частина такої літератури представлена в ХДНБ у єдиному примірнику. Для того щоб задовольнити якомога більше запитів, документ видається абоненту на короткий строк (3 дні) без права його продовження. У такий спосіб більшість запитів на видання гуманітарного циклу задовольняються вчасно.

Бурхливий розвиток підприємництва, створення акціонерних та спільних підприємств спричинило формування нових економічних відносин, які не можуть розвиватися без достовірної та вичерпної інформації. Серед користувачів МБА з’явилася нова категорія

індивідуальних абонентів: працівники комерційних банківських структур, юристи, управлінці, держслужбовці. В їхніх запитах превалюють соціально-правові документи з питань організації управління, страхування, митної та банківської справи, міжнародних зв'язків тощо. Бібліотека, що має унікальний фонд, спроможна задовольнити ці запити, зокрема по МБА, відіграваючи таким чином важливу роль у розвитку підприємництва в нашому місті.

Втілюючи нові економічні взаємовідносини з користувачами ХДНБ, поряд з широким використанням бюджетних джерел у 2002 р. впровадила платні послуги. Це надало нові можливості для підвищення якості обслуговування.

Індивідуальні абоненти, які користуються платним абонементом (аспіранти, ад'юнкти), активно використовують такий специфічний вид документів, як автореферати дисертацій. Незважаючи на наявність їх у фонді основного книгосховища в єдиному примірнику, автореферати дисертацій видаються по МБА, але, враховуючи значний попит, тільки на 2–3 дні, що дозволяє цілком задовольнити запити аспірантів.

Колективний абонемент міського МБА поділяється в залежності від форми власності організацій на платний і безплатний. Науковці, які вже користуються галузевою літературою по МБА, мають право на відкриття платного абонемента на художню літературу. Активно користуються цим правом абоненти-філологи, історики, музейні працівники.

В умовах різкого зменшення фінансування відомчих бібліотек і відсутності можливості насичення їх фондів необхідними виданнями Харківська державна наукова бібліотека ім. В.Г.Короленка з її універсальним фондом завдяки колективному абонементу міського МБА задовольняє інформаційні потреби користувачів різних бібліотек Харкова. Науковцям і працівникам державних установ документи видаються додому безкоштовно. Комерційні структури міста також отримують інформаційну допомогу від ХДНБ ім. В.Г. Короленка. З 1992 року для акціонерних товариств з обмеженою відповідальністю, приватних спільних підприємств, банків абонемент відкривається шляхом укладання договору, що регулює права і обов'язки сторін. Кількість цих абонементів сягає 14–21 щорічно. По закінченні терміну обслуговування за таким абонементом відповідальна особа одержує довідку про надані Бібліотекою інформаційні послуги.

Динаміка їх запису йде зі збільшенням:

абонемент для аспірантів	2002	2003	2004	2005	2006	2007
	13	37	42	48	72	80
абонемент на користування	2002	2003	2004	2005	2006	2007
худож. л-рою	4	8	7	7	14	22

Дієвість 3-х абонементів протягом року – це дохід до бюджету бібліотеки від 11 до 14 тис. грн.

Система міського МБА використовує всі зазначені можливості для забезпечення запитів користувачів на конкретні видання (оригінали): універсальний фонд, систему каталогів, копіювання (ксерокс), налагоджену систему обслуговування, кваліфікованих працівників.

Найповнішому задоволенню запитів абонентів значною мірою сприяє поточне аналізування відмовлень, значна частина яких – це тимчасово незадоволений запит. За бажанням користувача замовлення може бути переадресоване спеціалізованим відділам (україніки, іноземних мов, технічної літератури), передано до підсобного фонду читального залу, до бронеполиці, або навіть до інших бібліотек Харкова, зокрема до ЦНБ Харківського Національного університету ім. В. Каразіна, НТБ НТУ "ХПІ", ХЦНТІ, а також до провідних бібліотек нашої країни: Національної парламентської бібліотеки України та Національної бібліотеки ім. І. Вернадського. Надає для користування абонентам ХДНБ свої фонди і Всеросійська державна бібліотека іноземної літератури ім. М.І. Рудоміно (Москва).

В умовах зростання попиту на оперативну інформацію традиційних методів її доставки недостатньо. Нагальним стало завдання з модернізації служби МБА, впровадження електронної доставки документів.

Використання електронних систем, забезпечення швидкого доступу до інформації, її пошук в електронних каталогах у мережі Інтернет, передання повідомлень електронними каналами [E-mail] – усі ці послуги з 2002 року надаються користувачам, у т.ч. віртуальним, з використанням в основному тільки власних фондів.

Співробітництву ХДНБ з бібліотеками та установами міста щодо впровадження електронної доставки документів і використання фондів цих бібліотек з метою зменшення кількості відмовлень було присвячено засідання за круглим столом "Послуги МБА: сучасний стан та перспективи модернізації" у рамках віртуального семінару "Сучасні технології при обслуговуванні користувачів бібліотеки". Співпрацею

об’єднано п'ять бібліотек Харкова,[1] що дозволить значно поліпшити інформаційне забезпечення читачів Харкова.

Л.М. Багрянцева

ДОКУМЕНТИ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК ФУНДАМЕНТ ІСТОРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ХАРКІВСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ БІБЛІОТЕКИ ім. В.Г.КОРОЛЕНКА

Критичне осмислення, засвоєння та використання історичної спадщини – важливий напрямок наукових досліджень, у тому числі бібліотекознавчих. Їх результат багато в чому залежить від наявності збережених архівних джерел, які дозволяють відновити минуле, ввести до наукового обігу раніше невідомі факти.

Відзначаючи 125-річний ювілей Державного архіву Харківської області, хотілося б нагадати, що у 2006 році виповнюється 120 років з дня заснування Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленка. Весь цей час діяльність двох наукових закладів була тісно пов'язана.

Працівники книгозбірні особливо активно почали звертатися до фонду ДАХО під час проведення наукового дослідження "Історія ХДНБ ім. В.Г. Короленка: 1886–1986 роки", яке було розпочато в зв'язку з підготовкою до святкування 100-річчя бібліотеки. На початковому етапі вивчалися всі доступні дослідникам першоджерела, в тому числі архівні.

З'ясувавши, що окремий дореволюційний архів бібліотеки відсутній, фахівці ХДНБ ім. В.Г. Короленка ознайомилися з путівником по фондах ДАХО і отримали консультаційну допомогу від працівників архіву щодо виявлення документів у різних архівних фондах. Були переглянуті такі фонди: 3-й – Канцелярія харківського губернатора, 200-й – Харківське товариство поширення в народі грамотності, 45-й – Харківська міська управа, 226-й – Канцелярія директора народних училищ та багато інших.

Документи, що вивчалися, дозволили розпочати широкомасштабну роботу по відновленню всіх етапів діяльності книгозбірні. Було

---

[1] Див.: Бібліотечний форум України, 2005. – № 2, с.45.

проаналізовано історію заснування Харківської громадської бібліотеки (ХГБ), як раніше називалася ХДНБ ім. В.Г. Короленка, та її робочих філій, роль у цьому громадських діячів та науковців міста, вивчено питання документозабезпечення книгозбірні, структурні зміни, які у ній відбувалися, розкрито окремі аспекти її наукової та виробничої діяльності, зібрано факти, пов'язані з конкретними особами. За результатами проведеної роботи підготовлено збірник наукових статей.[2]

Не менш значною науково-дослідною роботою бібліотеки, тісно пов'язаною з ДАХО, була участь у загальнодержавному дослідженні "Реституція бібліотечних фондів", що дозволило за архівними джерелами назвати реальні втрати книжкових колекцій ХДНБ ім. В.Г. Короленка, ЦНБ Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна та інших бібліотек міста за часів другої світової війни.

Були детально проаналізовані справи 216, 218 фонду Р–2982. Знайдені документи відтворені у виданні "Бібліотечні фонди Харкова в роки другої світової війни".[3] Серед них "Інструкція відділу освіти Харківської міськуправи по відбору літератури згідно із замовленням штабу Розенберга" (червень 1942 р.), "Основні правила для проведення ревізії бібліотек" (8 липня 1942 р.), "Розпорядження Штандарт-комендатури Харкова щодо "чистки бібліотек" робочою групою під керівництвом штабу Розенберга" (10 вересня 1942 р.). Цими документами визначалося, які видання мають бути відправлені до Німеччини, які необхідно вилучити з бібліотечних фондів тощо.

Харків є науковим, освітнім та культурним центром завдяки видатним особам, які жили та працювали тут за різних часів. Серед них визначний бібліотекознавець, історик і педагог, теоретик і критик бібліотечної справи, відомий громадський діяч Любов Борисівна Хавкіна. До 130-річчя від дня її народження працівники ХДНБ ім. В.Г. Короленка підготували збірку матеріалів, що відображають багатогранну діяльність Л.Б. Хавкіної у "харківський період" її життя

---

[2] Історія ХДНБ ім. В.Г. Короленка: пошуки, дослідження, відкриття: Зб. наук. ст. Вип. 1 / Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г. Короленка. – Х., 1996. – 80 с.

[3] Бібліотечні фонди Харкова в роки другої світової війни: Доля культурних скарбів України під час другої світової війни: Архіви, бібліотеки, музеї. Вип. 2 / Національна комісія з питань повернення в Україну культурних цінностей; Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г. Короленка; ЦНБ ХДУ; Рада з питань реституції бібл. фондів. – К., 1997. – С.36–37, 40–52.

(1888–1918 рр.).[4] У дослідженні були використані фонди різних архівів, у т.ч. ДАХО. Аналіз документів фонду (200 пр.), присвяченого Харківському товариству поширення в народі грамотності, допоміг більш детально розглянути діяльність Л.Б. Хавкіної, зокрема у цьому товаристві. Дослідники також розшукали доповіді Хавкіної на загальних зборах ХГБ та оригінал доповіді "Народні бібліотеки на з'їзді розумних розваг у 1915 році (м. Харків)", листи тощо. Зібрані матеріали дозволили скласти загальне уявлення про життєвий і творчий шлях Л.Б. Хавкіної, визначити напрямки її наукової діяльності, роль і місце у культурному і громадському житті Харкова.

Цей фонд став також об'єктом дослідження при підготовці збірника "Видатний український бібліотекознавець Б.О. Борович", що незабаром вийде друком. Ім'я відомого у 20-ті та на початку 30-х років журналіста, педагога, бібліотекознавця, бібліографа, книгознавця сьогодні є популярним серед бібліотекарів України та Росії. Діяльність очолюваного ним консультаційно-бібліографічного відділу сприяла підвищенню авторитету бібліотеки не тільки у Харкові, але й далеко за його межами.

Робота з документами, представленими у фонді ДАХО, ведеться фахівцями ХДНБ ім. В.Г. Короленка постійно. Так були виявлені матеріали про широку програму діяльності Харківської філії Російського бібліотечного товариства. На жаль, поки що не вдається з'ясувати її подальшу долю.

З метою пошуку матеріалів з історії дорадчих органів бібліотеки у поточному році переглянуті документи за 1943–1970 роки з фонду Р-6121. В них виявлені цікаві факти, які стануть вагомим доповненням при підготовці повідомлення на регіональну науково – практичну конференцію "Короленківські читання – 2006".

Сподіваємося, що ХДНБ ім. В.Г. Короленка та Державний архів Харківської області будуть співпрацювати й надалі. Аналіз архівних документів, розширюючи джерельну базу досліджень, відкриває значні перспективи для подальшої наукової роботи, що дозволить відтворити об'єктивну картину історичного шляху бібліотеки.

---

[4] Бібліотекознавець Любов Борисівна Хавкіна: Харківський період діяльності (1888–1918): Зб. матеріалів / Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г. Короленка. – Х.: ХДНБ, 2004. – 151 с.

Л. В. Глазунова
О. П. Скорик

РОЛЬ ЧИТАЛЬНОГО ЗАЛУ БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА ХДНБ ім. В. Г. КОРОЛЕНКА В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БІБЛІОТЕЧНОЇ ГРОМАДСЬКОСТІ ХАРКОВА

Читальний зал бібліотекознавства ХДНБ ім. В.Г. Короленка є одним із найбільших і найстаріших спеціалізованих підрозділів у Харкові, Україні та країнах СНД. Він був заснований як відділ бібліотекознавства при Харківській громадській бібліотеці (ХГБ) у 1903 р. за ініціативою відомого бібліотекознавця Любові Борисівни Хавкіної [9]. Його відкриття було першою в Російській імперії спробою об'єднати матеріали з бібліотечної справи для професійної підготовки бібліотекарів.

Друге «народження» відділу відбулося у 1993 р. Тоді за наказом директора і було поновлено роботу читального залу бібліотекознавчої літератури при науково-методичному відділі (НМВ).

Широкі функціональні можливості структурного підрозділу забезпечуються відповідною різноманітною джерельною базою. На сьогодні тут зосереджено найбільш повне зібрання документів з усіх дисциплін соціально-комунікаційного циклу – інформатики, книгознавства, пресознавства, статистики друку, бібліотекознавства, бібліографознавства, документології, архівознавства та музеєзнавства. Представлені офіційні, наукові, науково-популярні, виробничо-практичні, нормативні, навчальні, довідкові, рекламні видання. Відділ надає у користування книги, брошури, листівки, електронні джерела аркушеві видання поряд з неопублікованими документами (авторефератами дисертацій, звітами бібліотек, машинописними і ротапринтними матеріалами та ін.) тощо. Фонд залу налічує понад 9 тис. примірників документів.

Особливу увагу в сучасних умовах працівники приділяють повноті та якості формування підсобного фонду (ПФ) вітчизняними та зарубіжними виданнями. Слід назвати такі джерела поповнення фонду: обов'язковий примірник, який отримує бібліотека у відповідності до Закону, купівля, книгообмін та подарунки.

Разом з відділом комплектування фондів здійснюється планомірна робота з ліквідації лакун у комплектуванні ПФ. Налагоджено книгообмін передусім зі всіма бібліотеками Харкова, обласними бібліотеками України, бібліотеками близького зарубіжжя – Російською державною бібліотекою, Російською національною бібліотекою, науковими бібліотеками тощо.

Якісне формування документного фонду забезпечує оперативне задоволення інформаційних потреб користувачів регіону. Щороку читальний зал обслуговує в середньому 850 користувачів, найбільшу частину яких складають фахівці (60%), студенти (30%) та науковці (10%). Кількість відвідувань щороку – близько 4000, документовидача складає понад 15000.

Задоволенню потреб споживачів сприяють різноманітні форми та методи роботи, що розкривають ПФ, забезпечують як виробничі, професійні, так і навчальні, наукові потреби.

Однією з найефективніших форм роботи з користувачами традиційно вважається бібліографічне інформування (масове, групове, індивідуальне). Так, провідні фахівці бібліотеки обслуговуються в режимі індивідуального розповсюдження інформації (ІРІ). На сьогодні налічується 27 абонентів, які одержують понад 500 повідомлень за 70 темами щорічно.

Серед абонентів групового інформування (всього 35 абонентів) – відділи ХДНБ та колективи провідних бібліотек Харкова (ЦНБ ХНУ, ХОУНБ та ін.), що одержують повідомлення за темою «Нове у бібліотечно-бібліографічній справі» (майже 600 повідомлень щорічно).

Найбільш істотними, на думку працівників, є масові заходи, що організує і проводить відділ – книжкові виставки та дні спеціаліста. Для бібліотечної громадськості регіону постійно діють виставки нових надходжень, виставки з циклу «Знаменні та пам'ятні дати», тематичні виставки, виставки-перегляди тощо.

Особливим попитом серед усіх категорій читачів користуються тематичні виставки-перегляди з актуальної фахової проблематики («Фандрейзинг в діяльності бібліотек», «Бібліотечний менеджмент», «Автоматизація наукових бібліотек: проблеми і рішення», «Рекламно-іміджева діяльність бібліотек», «Каталогізування документів: сучасні тенденції» та ін.).

З 2000 р. працюють виставки «Знаменні та пам'ятні дати: Бібліотечна справа. Бібліографознавство. Книгознавство». У межах циклу обов'язково експонуються матеріали, присвячені ювілярам ХДНБ (А. М. Перепечі, М. М. Задорожнюк, Г. Д. Ковальчук, Л. Р. Галюк, Т. М. Грищук, О. П. Куніч та ін.).

Серед наукових заходів, що відбулися в ХДНБ за останні роки варто відмітити такі виставки-перегляди: «Збереження інформаційних ресурсів: традиції, інновації» в межах Всеукраїнської науково-практичної конференції «Збереження бібліотечно-інформаційних ресурсів України: нова політика і нові технології» (відбулася 20–22 листопада 1996 р. в рамках заходів з нагоди 120-річчя ХДНБ); «Дмитро Іванович Багалій і розвиток бібліотечної справи та бібліографії України» до Всеукраїнських наукових читань «Академік Д. І. Багалій і бібліотечна справа України» (з нагоди 150-річниці Д. І. Багалія, 23 травня 2007 р.) тощо.

Тематичні виставки-перегляди є невід'ємною складовою наукових та організаційно-методичних заходів, які проводить відділ разом з бібліотеками регіону. Як правило, це виїзні заходи за участю широкого кола фахівців, які дозволяють залучити нових користувачів до читального залу, розкрити наявні ресурси.

Інформаційний потенціал регіону відображається у виставках (зокрема «Видання бібліотек Харкова», «Регіональні інформаційні ресурси»), які щорічно готуються до засідання секції науково-методичної роботи Харківського бібліотечного товариства, АСІБТ тощо.

З 2007 р. започатковано новий напрям діяльності читального залу бібліотекознавства – створення віртуальних виставок.

Перша з них висвітлює діяльність видатного українського історика, громадського діяча Д. І. Багалія у галузі культури, бібліотечної та архівної справи, музеєзнавства. Тематична виставка «Дмитро Іванович Багалій і бібліотечна справа України» (http://korolenko.kharkov.com/Bagalej.htm) розкриває сторінки біографії вченого, його внесок у створення та функціонування провідних бібліотек країни – ХГБ (у 1886 р., сприяв її організації у 1889 р. – член Правління бібліотеки, від 1893 до 1906 рр. – його незмінний голова); бібліотеки Харківського університету (під час його ректорства бібліотека, як зазначав К. І. Рубинський, «перестала быть падчерицей университета» [12]); Всенародної бібліотеки України при УАН (нині – Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського).

Щоквартально громадськість міста запрошується до ХДНБ на дні спеціаліста, присвячені найбільш цікавим темам, що хвилюють і теоретиків, і практиків. Програма заходів завжди насичена, вона складається з: повідомлень фахівців про найбільш цікаві події в бібліотечному світі, оглядів нових надходжень, виставок, презентацій. Доброю традицією стали щорічні повідомлення бібліотекарів та науковців за результатами відряджень на конференцію «Бібліотеки і асоціації в мінливому світі: нові технології та форми співробітництва». Особливу зацікавленість присутніх викликала інформація про стажування працівників за кордоном, ознайомлення з бібліотечною справою та відвідування бібліотек Австрії, Польщі, Фінляндії та інших країн світу. Традиційно «на пульсі бібліотечного життя» дозволяють тримати руку тематичні повідомлення (про впровадження Internet у бібліотеках міста, платного читацького квитка, конференцій в Україні та за кордоном тощо).

Важливе місце в діяльності читального залу займає формування інформаційної культури споживачів. Щорічно читачам залу надається понад 400 консультацій з питань пошуку в довідково-пощуковому апараті (ДПА) читального залу, його структури, інших джерел пошуку документів, користування ДПА бібліотеки в цілому, іншими відділами.

Сьогодні ДПА читального залу бібліотекознавства – це система традиційних карткових каталогів і картотек (алфавітний, систематичний, систематична картотека статей), електронний каталог, а також доступ до ресурсів мережі Інтернет.

Важливим чинником в розкритті наявних документних ресурсів є галузеві бібліографічні ресурси: каталоги виставок, бюлетені нових надходжень, науково-допоміжні посібники.

У 1993 – 1995 рр. здійснювалось видання щоквартальника «Бібліо-течна справа. Бібліотекознавство. Бібліографознавство», що містив інформацію про нові надходження з відповідної тематики до ПФ НМВ. Проте в скрутних умовах інформаційного голоду, погіршення якості комплектування бібліотек з'явилася потреба у виданні, яке б розкривало не тільки фонди ХДНБ, але й інших бібліотек – провідних методичних центрів. Так з'явився унікальний (єдиний в Україні) зведений каталог нових надходжень до провідних бібліотек Харкова «Бібліотечна справа. Бібліотекознавство. Бібліографознавство», що видається відділом бібліотекознавства з 1996 р. щоквартально [5]. Починаюци з 1997 р. на основі щоквартальних посібників видається річна кумуляція. Видання

містить бібліографічну інформацію про документи з дисциплін соціально-комунікаційного циклу (бібліотечної справи, бібліотекознавства, бібліографознавства, інформатики, книгознавства, документознавства, архівної та музейної справи), що надійшли до провідних бібліотек Харкова за поточний квартал. У посібнику відображаються друковані видання, електронні ресурси та неопубліковані документи (дисертації, автореферати дисертацій, машинопис та ін.) українською, російською, англійською та іншими мовами. В основу систематизації матеріалу покладено таблиці ББК для наукових бібліотек. Якщо друковане видання має електронний аналог, то в примітках подається електронна адреса. Щорічно в зведеному каталозі відображається близько 450 записів. Електронний аналог покажчика міститься на веб-сторінці бібліотеки у мережі Інтернет (http://korolenko.kharkov.com).

Відомості про надходження надають 17 наукових та публічних бібліотек, бібліотек ВНЗ. Серед них ХДНБ ім. В. Г. Короленка, Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, Харківська обласна універсальна наукова бібліотека, Харківська обласна бібліотека для юнацтва, Харківська обласна бібліотека для дітей, бібліотека Харківської державної академії культури, Харківська державна наукова медична бібліотека, Фундаментальна бібліотека Харківського державного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва, бібліотека при Харківському обласному науково-методичному інституті безперервної освіти, Центральна міська бібліотека ім. В.Г. Бєлінського, Науково-методичний центр професійно-технічної освіти у Харківській області, Центр науково-гуманітарної інформації Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія», Бібліотека Харківського державного медичного університету, Обласний навчально-методичний центр підвищення кваліфікації працівників культурно-освітніх закладів, науково-технічна бібліотека Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», методичне об'єднання технікумів, коледжів, училищ, бібліотека Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого.

В запропонованій Л. В. Ляшенко перспективній моделі інформаційного забезпечення бібліотекарів базовим елементом для розвитку системи поточної бібліографічної інформації має стати електронний зведений каталог [10].

Таку роботу було розпочато у читальному залі бібліотекознавства з 2007 р.

База даних (БД) «Бібліотечна справа. Бібліотекознавство. Бібліографознавство : зведений каталог нових надходжень до провідних бібліотек Харкова» створена з метою задоволення інформаційних потреб користувачів в галузі соціально-комунікаційних наук. Основні принципи ведення БД ідентичні друкованому зведеному каталогу.

Лінгвістичне забезпечення БД складається з бібліографічного опису (БО) документів у відповідності до чинних в Україні стандартів, предметних рубрик російською та української мовами, шифрів зберігання документів, анотації або реферату (факультативний елемент), інших елементів, які можуть надаватися за бажанням бібліотек.

Пошукові можливості БД різноманітні. Можна вести пошук за автором, назвою (словами з назви), видом документу, мовою, місцем видання, видавничою організацією, роком видання, предметними рубриками, бібліотекою-учасницею БД.

Програмним забезпеченням БД є АТБС «ІРБІС».

Серед бібліографічних посібників привертають увагу фундаментальні науково-допоміжні покажчики (вони підсумовують і модулюють розвиток галузі), що були підготовлені разом з Національною парламентською бібліотекою України: «Бібліотекознавство України (1996–2000)» (уклад.: О. О. Гриценко, О. П. Кунич, Н. І. Вологжина) [4] та «Бібліографознавство України (1991–1995)» (уклад.: Л. В. Глазунова, Є. К. Бабич) [1], «Бібліографознавство України (1996–2000)» (уклад.: Л.В. Глазунова, Т.М. Заморіна) [2].

Історико-джерелознавчу функцію виконують покажчики, присвячені видатним бібліотекознавцям Харківщини – Л. Б. Хавкіній [3], Б. О. Боровичу [6] та каталог документів з бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства у фонді Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка (1859–1917)" [7].

Основою для створення ретроспективної БД з бібліотечної справи та суміжних галузей є робота з вивчення фонду профільних документів, починаючи від найдавнішого (1859 р.) і до початку регулярного інформування користувачів про нові надходження (до 1993 р.), яка розпочалася в ХДНБ ім. В. Г. Короленка.

Перший випуск каталогу «Документи з бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства у фонді Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленка (1859–1917)» [7] містить результати локального дослідження «Фонд літератури з бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства, виданої до 1917 р.» [11].

Складання каталогу супроводжувалося переглядом каталогів книгозбірні, зокрема алфавітного (генерального службового), систематичного, друкованих каталогів бібліотек ХГБ.

Посібники «історичної» спрямованості сприяють кращому вивченню історії бібліотечної та книжкової справи означеного періоду.

Принципово новим напрямком є довідково-бібліографічне обслуговування користувачів в режимі он-лайн. В ХДНБ ім. В. Г. Короленка з 2005 р. діє Віртуальна бібліографічна служба. Працівниками читального залу бібліотекознавства надаються бібліографічні та фактографічні довідки за замовленнями споживачів через мережу Інтернет. Координує цю роботу інформаційно-бібліографічний відділ бібліотеки.

Встановлені у читальному залі комп'ютери з можливістю доступу до мережі Інтернет дозволяють фахівцям максимально повно використовувати в своїй роботі наявні ресурси. Співробітниками підрозділу створюються вебліографічні списки з найбільш актуальних тем та проблем. Відповідні посилання даються у папці «Вибране».

Перспективним напрямком є інтеграція власних інформаційних ресурсів і надання їх у суспільне використання. Генерація інформації має відбуватися в межах ресурсного наповнення регіонального порталу «Харківщина» і відповідного розділу "культура", до складу якого входить бібліотекознавство та суміжні дисципліни. З погляду рівня згортання інформації це має бути фактографічна (в тому числі статистична), бібліографічна, анотована, реферативна, оглядова, аналітична та повнотекстова інформація. Відповідна модель (з погляду змісту та форми) розроблена та науково обґрунтована в дисертації Л. В. Ляшенко [10].

Найближчим часом планується відкриття «віртуальної методичної служби», складовою частиною якої стане багаторівневе забезпечення бібліотекарів регіону та України фаховою інформацією на основі поточної та ретроспективної бібліографічної інформації, сформованої в ХДНБ ім. В. Г. Короленка.

Список використаних джерел:

1. Бібліографознавство України (1991–1995) [Текст] : наук.-допом. бібліогр. покажч. / Нац. парлам. б-ка України, Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка ; [уклад.: Л. В. Глазунова, Є. К. Бабич]. – К., 1999. – 136 с.

2. Бібліографознавство України (1996–2000) [Текст] : наук.-допом. бібліогр. покажч. / Нац. парлам. б-ка України, Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка; [уклад.: Л. В. Глазунова, Т. М. Заморіна]. – К., 2005. – 188 с. – Електрон. аналог: режим доступу: http://www. nplu.kiev.ua/uk/profy/publication/ bibliographo-znavstvo. doc.
3. Бібліотекознавець Любов Борисівна Хавкіна: харківський період діяльності (1888–1918) [Текст] : зб. матеріалів / Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка ; [уклад.: А. М. Перепеча, Н. І. Капустіна]. – Х., 2004. – 151 с. – Електрон. аналог : режим доступу : http: //korolenko.kharkov. com/30.htm.
4. Бібліотекознавство України (1996–2000) [Текст] : наук.-допом. бібліогр. покажч. / Нац. парлам. б-ка України ; [уклад.: О. О. Гриценко та ін.]. – К. : НПБУ, 2004. – 288 с.
5. Бібліотечна справа. Бібліотекознавство. Бібліографознавство [Текст] : звед. кат. нових надходжень до провід. б-к Харкова / Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка та ін. – Х., 1996. – Електрон. аналог : режим доступу : http://korolenko.kharkov.com.
6. Видатний український бібліотекознавець Б. О. Борович (1883–1938) [Текст] : зб. матеріалів : [бібліогр. покажч.] / Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка ; [уклад.: А. О. Черевко, Т. Л. Кульшицька]. – Х. : ХДНБ, 2005. – 90 с. – Електрон. аналог: режим доступу : http://korolenko.kharkov.com/24.htm.
7. Документи з бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства у фонді Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка (1859–1917) [Текст] : каталог / Харк. держ. наук. б-ки ім. В. Г. Короленка ; [уклад. : А. М. Перепеча, Л. В. Глазунова]. – Х., 2005. – Вип. 1. – 128 с.
8. Глазунова, Л. В. Інформаційне забезпечення професійних потреб фахівців бібліотечної галузі: досвід та перспективи діяльності ХДНБ ім. В. Г. Короленка [Текст] / Л. В. Глазунова // Методична діяльність бібліотек: традиції, інновації, перспективи : матеріали регіон. наук.-практ. конф., 2 листоп. 2004 р. / Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка. – Х. : ХДНБ, 2005. – С. 120–132.
9. Капустіна Н. З історії створення відділу бібліотекознавства Харківської громадської бібліотеки (до 100-річчя першого відділу бібліотекознавства в Україні) / Н. Капустіна // Вісн. Кн. палати. – 2003. – № 7. – С. 40–43.

10. Ляшенко, Л. В. Вивчення, забезпечення та розвиток інформаційних потреб бібліотекарів в умовах формування інформаційного суспільства [Текст] : автореф. дис.... канд. пед. наук : 07.00.08 / Л. В. Ляшенко ; Київ. нац. ун-т культури і мистец. – К., 2002. – 20 с.
11. Перепеча, А. М. Столетие первого библиотековедческого фонда [Текст] / А. М. Перепеча // Вестн. Библ. Ассамблеи Евразии. – 2004. – № 4. – С. 65–68.
12. Рубинский, К. И. Значение Д. И.Багалея в истории библиотечного дела [Текст] / К. И. Рубинский // Профессор Д. И. Багалей : к тридцатилетней годовщине его учено-педагогической деятельности (1880–1910гг.). – Х., 1912. – С. 60.

М.М. Чегринець

ВІДДІЛ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМАТИЧНИХ КАТАЛОГІВ ХДНБ ім. В.Г. КОРОЛЕНКА ТА ЙОГО РОЛЬ У ЗАДОВОЛЕННІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОТРЕБ КОРИСТУВАЧІВ

Різноманітність читацьких запитів вже в перші роки після відкриття Харківської громадської бібліотеки сприяла формуванню у ній ряду реальних каталогів, об'єднаних у єдину систему, яка удосконалювалася протягом наступних років.

У 1974 році сектор систематизації та організації систематичних каталогів (ВСК) був виділений в окремий структурний підрозділ, укомплектований спеціалістами з відповідною галузевою освітою. Він займається науковою аналітичною обробкою документно-інформаційних ресурсів ХДНБ та організацією інформаційно-пошукової системи:

– систематичного каталогу книг (СК);
– систематичного каталогу авторефератів дисертацій;
– систематичної картотеки статей (СКС);
– тематичної картотеки художньої літератури;
– електронного каталогу

та єдиного допоміжного довідкового апарату до них – алфавітно-предметного покажчика, який містить картотеки географічних назв, номенклатур спеціальностей до авторефератів дисертацій та ін.

ВСК забезпечує науковий рівень організації та ведення систематичних каталогів. Так з 2002 року виконується індексування документів у повному його обсязі, тобто не тільки систематизація, але й предметизація документів та координатне індексування статей з наукових збірників. Одночасно з веденням традиційних карткових каталогів формується електронний каталог з повним набором лінгвістичних засобів, які забезпечують його пошукові можливості.

Працівники відділу займаються науковою діяльністю, виконуючи інтелектуальне опрацювання сучасних інформаційних потоків.

Відділ систематизації чимало уваги приділяє удосконаленню традиційного систематичного каталогу, який у шестидесятих роках був переведений на нову бібліотечно-бібліографічну класифікацію – ББК для наукових бібліотек у 30 томах 25 випусках. Його обсяг на сьогоднішній день становить майже 3,5 млн карток.

СК відображає основні напрями розвитку науки. Він містить книги та брошури, видання, що продовжуються, нотні, образотворчі та картографічні видання, технічні та нормативно-технічні документи, рукописи, автореферати дисертацій, документи на нетрадиційних носіях інформації українською, російською та іноземними мовами.

Картки з бібліографічними записами розміщені в СК у зворотньо-хронологічному порядку, що дозволяє користувачам переглянути нові надходження документів з різних галузей знань.

Важливе значення має систематична картотека статей, яку організує і веде ВСК. Вона є складовою частиною системи каталогів та картотек ХДНБ ім. В.Г.Короленка і включає БЗ на статті українською, російською, а для деяких розділів («У Економіка», «Ч 30 Педагогіка») іноземними мовами, відображаючи інформацію про зміст фонду бібліотеки в галузевому аспекті. Це БЗ статей з окремих документів (журналів, періодичних видань, видань, що продовжуються, збірників статей, збірників наукових праць, матеріалів науково-практичних конференцій, установ та організацій тощо).

Хронологічний обсяг систематичної картотеки статей – 10 років. Проте термін відображення інформації з соціально-економічних, природничих та технічних наук в СКС різний, він визначається перш за все актуальністю і, як правило, цінні та не втрачаючі свого значення публікації не мають хронологічних обмежень.

Не випадково СКС надається велике значення, адже працюючи з нею, читачі бібліотеки мають унікальну можливість оперативно отримувати новітню інформацію, зібрану з усіх можливих джерел.

Окрім того організується і ведеться систематичний каталог авторефератів дисертацій, до якого складено допоміжну картотеку за номенклатурами спеціальностей, де вказані класифікаційні індекси та назви розділів СК авторефератів дисертацій.

Пошукові можливості традиційних систематичних каталогів за умови їх правильної організації та ведення надзвичайно великі. До систематичного каталогу складено алфавітно-предметний покажчик (АПП), у якому фіксується кожне нове поняття із зазначенням його класифікаційного індексу. СК виконує функцію основного джерела під час здійснення тематичного пошуку інформації.

З метою підвищення ефективності використання СК та СКС і більш повного задоволення запитів користувачів фахівці відділу систематизації регулярно вивчають їх інформаційні потреби. Дослідження показали, що користувачі ХДНБ ім. В.Г. Короленка знаходять потрібну їм інформацію в СК та СКС досить оперативно і в необхідному обсязі. ВСК сприяє задоволенню наукових, освітніх, виробничих та інших потреб харків'ян – читачів бібліотеки.

Працівникам відділу систематизації доводиться уважно слідкувати за динамікою змін в таблицях бібліотечно-бібліографічної класифікації та оперативно вносити їх до каталогів шляхом доповнень та виправлень.

У бібліотечній практиці широко використовуються нові інформаційні технології. За цим напрямком успішно працює і відділ систематизації, який бере участь у формуванні ЕК. Створюється також електронна версія картотеки статей у програмі ІРБІС, в якій відображаються статті зі збірників наукових праць та продовжуваних видань наукових закладів.

Наявність у складі ДБА електронного та карткових каталогів дозволяє багатоаспектно розкривати фонд бібліотеки, оптимізувати пошук інформації.

Фахівці відділу контролюють ведення, редагування та підтримку актуальності електронного каталогу, лінгвістичне забезпечення автоматизованої інформаційно-пошукової системи бібліотеки з усіх галузей знань.

Формуючи авторитетний файл предметних рубрик, базу даних класифікаційних індексів, займаючись координатним індексуванням в

автоматизованому режимі, ВСК створює підгрунтя для співпраці з іншими бібліотеками міста, що дозволить більш повно задовольняти інформаційні потреби харків'ян.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Л.М. Багрянцева – зав. відділом ХДНБ ім. В.Г. Короленка.
Н.П. Борисенко – головний бібліотекар ХДНБ ім. В.Г. Короленка.
Б.П. Бочаров – керівник групи автоматизації бібліотечних процесів науково-методичного журналу "Библиотеки учебных заведений", Москва.
М.Ю. Воєводіна – програміст групи автоматизації бібліотечних процесів науково-методичного журналу "Библиотеки учебных заведений", Москва.
Л.В. Глазунова – головний бібліотекар ХДНБ ім. В.Г. Короленка.
Р.А. Драган – зам. директора Харківської обласної бібліотеки для дітей.
І.В. Дмитриченко – зав. відділом ХДНБ ім. В.Г. Короленка.
Н.М. Кучерява – зав. відділом ХДНБ ім. В.Г. Короленка.
І.Я. Лосієвський – зав. відділом ХДНБ ім. В.Г. Короленка
В.Г. Прохорова – зав. відділом ХДНБ ім. В.Г. Короленка
Л.П. Семененко – директор науково-технічної бібліотеки Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут".
О.П. Скорик – зав. сектором ХДНБ ім. В.Г. Короленка.
О.Б. Стогній – головний бібліотекар ХДНБ ім. В.Г. Короленка.
Г.В. Трофименко – директор Харківської обласної бібліотеки для дітей.
Г.О. Туркот – зав. відділом ХДНБ ім. В.Г. Короленка.
Л.В. Хлєсткова – головний бібліотекар ХДНБ ім. В.Г. Короленка.
М.М. Чегринець – головний бібліотекар ХДНБ ім. В.Г. Короленка.
А.Л. Шалыганова – бібліотекар ХДНБ ім. В.Г. Короленка.

ЗМІСТ

Наукове видання

КОРОЛЕНКІВСЬКІ ЧИТАННЯ 2007
МАТЕРІАЛИ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ ХДНБ
8 жовтня 2007 р.

Укладач Людмила Михайлівна Багрянцева

Відповідальний за випуск
В.Д. Ракитянська, засл. працівник культури України

Редактор Л.О. Каплун

Підписано до друку Формат паперу 60х14 друк. арк., обл.-вид. арк.
Папір для множ. апаратів. Тираж пр. Замовлення №
Ксерокс ХДНБ ім. В.Г. Короленка, 61003, Харків–3, пров. Короленка, 18